

D i s s.

1312.

Med

548

Diff. 1312.

92nd

Decet

1400

850

S. A. D. T I S S O T,

MEDIC. DOCT. ET PROF.

S E R M O

INAVGVRALIS

D E

V A L E T V D I N E

L I T T E R A T O R V M.

HABITVS PVBLICE DIE 9 APRILIS 1766.

CVM NOVAM MEDICINAE CATHEDRAM
AVSPICARETVR.

EDITIO SECVNDA.

LAVSANNÆ, FRANCOFVRTI ET LIPSIAE,

APVD J. DODSLEI ET COMPAGNIE.

M D C C L X I X.

S. A. D. T. 1250 T.

MEDIC. BOCH. ET. PROH.

S. E. R. M. O.

INAVGURATIS

D. S.

V. A. L. E. T. V. D. I. E.

LITTER. TON. V. A. L.

LIB. S. A. D. T. 1250 T.
C. M. T. O. M. L. I. B. R. A. R. Y.
V. A. L. E. T. V. D. I. E.

EDITIO SECUNDA.

LIB. S. A. D. T. 1250 T.
C. M. T. O. M. L. I. B. R. A. R. Y.

Bayerische
Staatsbibliothek
München

INCLYTAE
REIPUBLICAE BERNENSIS
CONSVLIBVS,
QVAESTORIBVS, TRIBVNIS, CAE
TERISQVE SENATORII ORDINIS VIRIS
ILLVSTRISSIMIS, MAGNIFICIS, AM-
PLISSIMIS

Humillime S. P. D.

S. A. D. TISSOT.

Plura sunt quæ Vobis jam dudum debeo,
VIRI AMPLISSIMI, EXCELLEN-
TISIMI, & nuperrime etiam illu-
stri incogitatoque munere me condecorastis;
æquum est, ut quibus re vix ne vix referre pos-
sum, verbis saltem gratias agam, agamque
dum vivam; æquum est ut vestris beneficiis pu-
blice ornatus, grati animi publicum aliquod pi-
gnus, ut levidense, deponam. Accipite ergo,
AMPLISSIMI, EXCELLENTISSIMI VIRI,

*benigneque accipere dignemini primum hocce
specimen, tenue utcunque, industriæ meæ in
novo meo officio. Faxit DEUS OPTIMUS
MAXIMUS, ut uberiores lautioresque fructus,
in publica, Academica, commoda maturem,
nec fraudetur spes, quam de me, VENERAN-
DI PATRIÆ PATRES, concepistis, quam
de nova cathedra concepit Populus. Vestris
aliis qualibuscunque, publicis, privatis cæ-
ptis, lætum adspiret NUMEN, Vosque, Ve-
strosque, totamque Rempublicam omni bono-
rum genere abunde cumulet. Nec Dediscite
PATRES CONSCRIPTI Vestra benevolen-
tia, Vestroque favore beare Amplitudinibus &
Excellentiis Vestris addictissimum hominem.*

Lausannæ 24. Aprilis

anni 1766.

LECTO.

LECTORI AUTHOR.

Hujus libelli occasionem materiæque selectum ipsa exponet oratio, & paucissimis Te volo benevole Lector.

Plura opuscula, plures dissertationes de litteratorum valetudine jamdiu legi, unum authorem, quem laudem habeo, *Bernardum RAMAZINI*, celeberrimi enim *PUJATI*, meritissimi e medicina cæterum viri, opus, quod & a diariis & ab amicis illaudatum video, legere nondum contigit. Nec plenum est *RAMAZINI* opus, nam plura intacta dimisit quam enucleavit; mentosam ergo, pulchram, imo & novam ego, utinam non impar, suscepi causam; at

at fat erit doctis viatoribus viam eminus monstrasse, mox ipsi vicissim, quod enixe cupio & rogo, ignotas semitas monstrabunt. Res, imo verbatim exscriptæ voces, CELSI, GAUBII aliorumque bonorum virorum, passim, & sine citationis honore, occurrent; sit furto venia, illorum enim verba, utpote disertissima, causæque meæ valde oportuna mutare nefas duxi, & caventum fuit interim, ne citationum numerus ad fastidium increset.

S. A. D. TISSOT.

SERMO INAUGURALIS

DE

LITTERATORUM VALETUDINE.

Dum mecum reputo quot & quanti viri hanc cathedram olim conscenderint, quanto cum plausu erudiendæ juventuti incubuerint, & quam omni eruditionis genere floreat illi, qui etiam nunc docent, quorum docto ordini, sic dante summa Senatus erga me benignitate, hodie adscribor, dum cogito simul quantum hæc nova rerum mearum conditio a prisca videndi ratione, in qua, ut bonam jam vitæ partem lætus consumpsi, sic & fenescere decreveram, differat, tremor artus invadit, vox faucibus hæret. At quoniam sic jussit, ab hujusce venerandæ Academiæ incunabulis, Magister rerum usus, vestraque id a me postulat expectatio, A. O. intra mœnia vestræ benignitatis audax, vires jamjam experiar.

Novus homo, novam conscendens cathedram, de nexu medicinæ cum aliis disciplinis Academicis dicere decreveram; quid ab illis petat, quid det illis vicissim exponere mihi assumpseram.

A

Volupe

Volupe fuisset Ven. Ecl. Pastores, Celeb. theol. Professores, palam profiteri quot quantaque a sacra religione habeat Medicina; Medicorum religionem lætus ab iniquæ famæ mendaciis vindicassem, & probassem suam, nec parvam, symbolam, adstruendæ religioni, conferre scientiam quæ in consideratione pulcherrimæ creaturæ tota versans, ex mira hominis sani compagine, mira ægroti sanatione, artificis existentiam summamque sapientiam vel ipsis pertinacissimis demonstrat. Numinis obliviscantur homines? En adsunt Medici, tota renascitur *θεολογία*; qui enim præ illis, præficisne dixerim, de DEO vera magis aut grandiora fati sunt? Innumeros, si omnes, adducerem, at filere nefas principem HIPPOCRATEM, qui, primus omnium, nihil esse sortem indixit, sed omnes quos fortuitos dicimus casus nutu DEI regi; illi proximum GALENUM, qui ex solo positu pollicis DEUM demonstrari fuscè probat, & librum de usu partium, monumentum in *θεῶν* gloriam vocat; POLYCHRESTUM cui grande *θεοφιλεστάτης* cognomen, ob summam pietatem additum; BOILEUM qui & egregia scripsit ipse, & utilissimam adstruendæ religioni institutionem sacrauit, magnisque donavit redditibus; hujus amicum SYDENHAMUM; immortalem LOCKIUM; piū, ut labe superstitionis haud omnino purum, HOFMANNUM; egregium TRALLESIUM; amicorum demum dulcissimum, integerrimum, perillustrem HALLERUM, qui aureo

reo libello, religionis usus, mascule, ut solet, vindicavit, totusque est in promovenda religione.

Rident equidem Medici aniles superstitiones, plebeia deliramenta, & inde anuum censuras incurrunt; rident commenta imaginationis, & dum quisque Doctor opinionem suam recti normam ponit, rident imagines, quas pro religione prætendunt, nubemque pro Junone amplecti negant; en unde tot clamores, tot accusationes, tot convicia, tot calumniæ; at si vere errarunt nonnulli e grege nostro, quod, proh dolor, diffiteri non licet, acris collegarum censura, mox palam monstravit, quanti illos improbarent.

Volupe fuisset, Doctissime ethices Professor, quem suavissimo foceri titulo alloqui summa est mea felicitas, volupe fuisset inquam, quid morum & sanitatis scientias intercedat, ut potuisssem, dicere; quam arcti nexus, quam severa hic undique concatenatio; jucundum fane, utile nec novum opus; præluxerunt enim & HIPPOCRATES qui, integro de diæta libello, totus fere est in eo ut demonstret animas easdem esse in omnibus hominibus, variasque sapientias aut desipientias procedere ex temperantia vel intemperantia corporis; & GALENUS, qui belle ostendit quid possint corporis conditiones in animi cogitata & voluntates, sapientiæque magistros,

Volupe fuisset Ven. Ecl. Pastores, Celeb. theol. Professores, palam profiteri quot quantaque a sacra religione habeat Medicina; Medicorum religionem lætus ab iniquæ famæ mendaciis vindicasssem, & probasssem suam, nec parvam, symbolam, adstruendæ religioni, conferre scientiam quæ in consideratione pulcherrimæ creaturæ tota versans, ex mira hominis sani compagine, mira ægroti sanatione, artificis existentiam summamque sapientiam vel ipsis pertinacissimis demonstrat. Numinis obliviscantur homines? En adsunt Medici, tota renascitur *θεολογια*; qui enim præ illis, præficisne dixerim, de DEO vera magis aut grandiora fati sunt? Innumeros, si omnes, adducerem, at silere nefas principem HIPPOCRATEM, qui, primus omnium, nihil esse fortem indixit, sed omnes quos fortuitos dicimus casus nutu DEI regi; illi proximum GALENUM, qui ex solo positu pollicis DEUM demonstrari fuisse probat, & librum de usu partium, monumentum in *θεε* gloriam vocat; POLYCHRESTUM cui grande *θεοφιλεστατης* cognomen, ob summam pietatem additum; BOILEUM qui & egregia scripsit ipse, & utilissimam adstruendæ religioni institutionem sacrauit, magnisque donavit redditibus; hujus amicum SYDENHAMUM; immortalem LOCKIUM; piæ, ut labe superstitionis haud omnino purum, HOFMANNUM; egregium TRALLESIUM; amicorum demum dulcissimum, integerrimum, perillustrem HALLERUM, qui aureo

reo libello, religionis usus, masculine, ut solet, vindicavit, totusque est in promovenda religione.

Rident equidem Medici aniles superstitiones, plebeia deliramenta, & inde anuum censuras incurrunt; rident commenta imaginationis, & dum quisque Doctor opinionem suam recti normam ponit, rident imagines, quas pro religione prætendunt, nubemque pro Junone amplecti negant; en unde tot clamores, tot accusationes, tot convicia, tot calumniæ; at si vere errarunt nonnulli e grege nostro, quod, proh dolor, diffiteri non licet, acris collegarum censura, mox palam monstravit, quanti illos improbarent.

Volupe fuisset, Doctissime ethices Professor, quem suavissimo foceri titulo alloqui summa est mea felicitas, volupe fuisset inquam, quid morum & sanitatis scientias intercedat, ut potuisssem, dicere; quam arcti nexus, quam severa hic undique concatenatio; jucundum sane, utile nec novum opus; præluxerunt enim & HIPPOCRATES qui, integro de diæta libello, totus fere est in eo ut demonstret animas easdem esse in omnibus hominibus, variasque sapientias aut desipientias procedere ex temperantia vel intemperantia corporis; & GALENUS, qui belle ostendit quid possint corporis conditiones in animi cogitata & voluntates, sapientiæque magistros,

gistros, ante sexdecim sæcula, rogabat ut male moratos ipsi demandarent *a*).

Ut fufus fuiſſem, juris Profeſſor eruditiffime, non totam dixiſſem quam communem ſpartam habemus; ſive enim rempublicam ordinet Legislator, ſive iudex ſedens quæſtiones juris civilis, criminalis, eccleſiaſtici libra Themidis trutinæ, caſus occurrunt, nec pauci, in quibus noſtra arte carere nequit, & quos docet forenſis, ut dicunt Medicina.

Non minima pars phyſices exponenda fuiſſet, ſagaciſſime Philoſophiæ Profeſſor, ſi omnia quæ cum medicina dividit dicenda fuiſſent; bene noſti enim & morborum curationem & rerum naturæ contemplationem ſub iisdem authoribus natas eſſe, ideoque multos ex Phyſices Profeſſoribus, peritos medicinæ fuiſſe accipimus, clariffimos vero ex his PYTHAGORAM & EMPE-
DO-

a) Saltem nunc ad mentem redeant, qui difficulter admittunt nutrimentum efficere poſſe hos temperantiores, illos diſſolutos magis, alios incontinentes, non nullos frugales, confidentes, meticuloſos, manſuetos, modeſtos, & contentiſſimos ac rixæ ſtudioſos, veniantque ad me, audituri quæ ipſos edere, quæ item potare conveniat. Maximum enim ad philoſophiam moralem adjumentum, & præterea ratiocinatricis animæ facultatibus acceſſionem virtutis ſentient factam, ingenioſiores, magiſque memores, ad hæc ſtudioſiores ac prudentiores redditi. Nam præter alimentum potumque, ventos ipſos docebo, item aeris nos ambientis temperiem, inſuper regiones quas eligere, quas vitare ex uſu ſit. Libro quod animi mores corporis temperamenta ſequantur Cap. 9°. Charterius t. 5. p. 457. Simillima jam habent, Præter HIPPOCRATEM, ARISTOTELES & PLATO.

DOCLEM & DEMOCRITUM; primus autem has disciplinas separavit, HIPPOCRATES, sic vero separavit, ut non penitus divelleret, sed in minutiora membra carperet immensam disciplinam, ut quam totam unus colere nequibat, plures divisam colerent, neuter vero defereret, quæ indivulsa natura fecit.

Ea pars disciplinæ, quæ corpus, quatenus corpus, observat physices nomen servavit; aliæ variis inclaruerunt nominibus pro singulis generibus corporum quæ contemplantur. Corpus humanum objectum est medicinæ, quæ sine physica manca est & claudicat; plumbeus est enim, in arte medendi, qui corporum vires nescit motuumque leges, nec physicorum ignaros educandos suscipiunt artis salutaris Professores; at si plura physicæ debet medicina, non sunt nulla quæ rependere possit, multaque rependerunt medici, nam medici erant & GILBERTUS qui electricitatis phænomena bene primus exposuit, & BOILEUS qui pluris physicæ profuit quam quisque alius; & BOERHAAVIUS cujus experimenta de elementis novam faciem huic disciplinæ induxerunt; &, ut multos taceam, ill. MUSCHEMBROEK quem hic principem, uno ore, omnes gentes fatentur.

Nec ulla est, ut laxior forsan, vestris disciplinis, Clariss. historiæ & linguarum Professores cum medicina societas; quem medicum enim non puderet & historiam & humaniores litteras nescire. Quem non juvaret arabes medicos

ipfos adire, cum ne ullus quidem fidum huc usque traductorem nactus sit? Nonne vicissim suos habet recessus historia quos sola medicina pandit? Nonne medicus est meus CELSUS, quem nocturna versant, versantque diurna manu qui latine loqui ambiunt. Non fecit medicinam, at bene medicinam calluit, in eaque exponenda totus est fere ille PLINIUS, in quo, non, ut in cæteris, adminicula ad latinitatem sed totum latium habetis. Quem magistrum medendi veneramus ARETEUS Princeps est vobis linguæ græcæ; sua est GALENO eloquentia, sua ALEXANDRO, & qui arabicam linguam colunt, quod nullibi purior quam in medicorum scriptis inveniatur publice jactant.

Facilem futuram fuisse orationem in tanta rerum copia primo intuitu videtur; paulo diutius intuenti res aliter visa; missoque onere humeris meis graviore, & sublimioribus ingeniis ablegando, ad meam me revolvi praxim, *opera hic conductæ est mea non oratio*; speque bene dicendi & vestras aures verborum lenocinio mulcendi, abdicata, hoc, ex foro meo, selegi argumentum quod vobis, propria vi placere posset, exponique contentum ornari negaret;

De Tauris dicit arator, navita de ventis.

Quod medicorum est promittunt medici.

& medicus, litteratos alloquens viros, de litteratorum valetudine dicam; at iterum ignorete,

Dira per incautum serpunt contagia vulgus,

& dum

& dum huc illucque vocat ægra cohors, non polivi opus intra musæi otia, sed vagando cogitata & observationes festinanter consui.

Vetus est querela litterarum disciplinam ut animo præcipue omnium necessariam sic corpori inimicam esse, & de remedii necessitate monuit simul C E L S U S; imbecillis inquit, quo in numero omnes pene cupidi litterarum sunt, observatio major necessaria est, ut quod studii ratio detrahit cura restituat; remque indecoram esse dixit P L U T A R C H U S, boni & honesti egregius iudex, dies vitamque inutilibus comparandis doctrinis impendere doctos, dum sanitatis artem negligunt; ignari, procul dubio, quod olim medendi scientia pars sapientiæ haberetur; iis medicinam maxime requirentibus qui corporum suorum robora inquieta cogitatione, nocturnaue vigilia minuerant.

Duo sunt præcipui fontes, e quibus manant omnes litteratorum calamitates, mentis assiduus labor, corporis continua requies; quantum enim mente & cerebro negotiosi tantum corpore otiosi. Noxas utriusque causæ dicendo, improba morborum seges narrabitur.

Quærant metaphysici modum quo mens regit corpus & a corpore regitur vicissim, ad minora, sed certiora forsan delapsi medici, de causis mutui hujusce regiminis parum solliciti, & de phænomenis tantum inquirentes noscunt experientia, ex certis corporis conditionibus certos necessario oriri animi motus, ex certis

animi motibus certas nasci in corpore mutationes, &, dum cogitat anima, aliquam intendi cerebri partem. Nihil ultra sciscitamus, ultra scire nihil prodesset.

Adeo nimirum intimus est menti cum suo corpore nexus, ut alterutrius actiones sine ullo cum altero consensu vix capere liceat; ut enim animæ materiam cogitationum, nec sine suorum & cerebri flaminum motu, traducunt sensus, sic dum cogitationes illas volvit anima, cerebri organa plus minus cientur, tenduntur, oscillant, mens agitat molem; & hi sunt labores medullæ nerveæ quæ, adeo tenera, his motibus non minus patitur, & id in semet facile quisque experitur, quam vel validiores lacerti post summos motus peractos.

Quis enim vestrum O. A. si vitæ litterariæ addictus, non sensit pluries, post intensiores cogitationes, molesto calore, gravique dolore affici intimam cerebri medullam, ut dolent muscoli quos longa lassavit fatigatio. Nec sola patitur medulla cerebri, sed vim animi cogitantis ultra cerebrum extensam percipiunt ipsi oculi; dum enim intuemur hominem qui serio meditatur, omnes faciei muscoli tensi, imo aliquoties convulsi videntur. Nec patitur medulla cerebri, quæ fons est nervorum, quin & ipsi lædantur, beneque PLATO, mascula qua pollebat oratione, quid corpori noceant mentis exercitationes dixit. “Quando anima, inquit, „corpore admodum potentior est, exultatque „in

„in eo atque effertur, totum ipsum intrinsecus
 „quatiens languoribus implet. Quando etiam
 „ad dicendum, investigandumque, collectis in
 „unum viribus, vehementer incumbit, liquefa-
 „cit prorsus corpus, & labefactat; denique cum
 „ad dicendum, differendumque privatim & pu-
 „blice ambitiosa quadam concertatione conten-
 „dit, inflammat corpus atque resolvit. Tam
 „arcta enim lege consortii, sic RAMAZZINI,
 „foederantur anima & corpus, ut omnia tam bo-
 „na quam mala unius in alterum vicissim corri-
 „vent, ac veluti, ex corporis nimia exercita-
 „tione, anima ad mentis functiones languescit,
 „ac torpet, sic ob nimiam animæ contentionem,
 „circa sapientiæ studium, corpus marcescat ne-
 „cesse est, absumptis nempe spiritibus, commu-
 „ni scilicet instrumento ad materiales & spiri-
 „tuales operationes rite obeundas *b*). Et hæc
 scite quidem; qui enim non ignorat quanti sint
 nerui in animali compage, qui novit nullam esse
 functionem quæ iis carere possit, is mox capiet,
 ex medullæ lassatione omnibus nervis inferri lan-
 guorem, omnes labascere functiones, corpo-
 risque, sine suo labore, convelli omnino vires.

Nemo nescit, libri sunt nullius nervi, qui
 tædium generant solosque fatigant oculos; qui
 vero exquisita vi idearum, severoque nexu pol-
 lent animam efferunt, & ipsa lassant voluptate
 quæ plenior, diuturnior, frequentior homi-

A 5

nem

b) Opera omn. p. 648.

nem frangit *c*). Gravibus palpitationibus prehendebatur MALEBRANCHIUS hominem CARTESII legendo, & vivit, etiam nunc, Parisiis Rethorices Professor, qui deficit dum voluit sublimia HOMERI *d*).

Errorum mentis poenas luunt præsertim caput ipsum, & nervi, &, qui præ aliis partibus nervis instructus est, stomachus.

Vir egregius qui nimis lucubrationibus fani-
tatem perdiderat, illico vertigine molestissima corripiebatur, si attenta mente auscultaret alios narrantes etiam brevem historiolum; nihil autem sibi molestius accidere querebatur, quam dum aliquid in memoriam revocare vellet, tunc enim summopere angebatur, imo quandoque in animi deliquium incidebat, cum summæ lassitudinis sensu; nec poterat a scrutinio hoc semel incepto desistere, licet omni modo obluetaretur; sed cogebatur in eo invitatus pergere, donec deficeret *e*). Feminam novit concivis quondam meus Cl. VIRIDET quæ quoties mentem intendebat acerba prehendebatur colica *f*), & de viro narrat nuperrimus author, qui numquam
aut

c) Optime ill. MONTESQUIEU. Tout nous fatigue à la longue, & sur-tout les grands plaisirs; les fibres qui en ont été les organes ont besoin de repos; il faut en employer d'autres plus propres à nous servir, & distribuer pour ainsi dire le travail. *Essay sur le goût: Petit porte-feuille*, p. 113.

d) LORRY de melancholia & morbis melancholicis t. I.

e) VAN SWIETEN Comment. in BOERHAVII aphor. t. 3. p. 413.

f) *Traité du bon cbile* t. 2. p. 647.

aut cogitabat, aut vividiores experiebatur sensationem aut pathema patiebatur quin totum intumesceret brachium *g*), quam utramque historiam solo vitio nervorum, vique animæ in nervos, explicare licet.

Vim vero animæ in ventriculum quotidianæ demonstrant observationes, & hanc quisque in semet ipso experiri potest; quo qui enim cogitat intensius, reflexumque mentis actum vehementius exercet, eo, cæteris paribus, cibos ingestos coquit difficilius tardiusque; & contra quo quis animum a reflexione liberum magis habet, eo felicius citiusque. Videas fatuos, multum quotidie comedere & bibere, perfecte tamen digerere, licet vitam degant sedentariam, nec corporis mole, nec viribus cæteris antecellant: ingeniosos vero, & prudentia graves viros, licet musculorum robore polleant, motuque fatis magno agitentur, cruditatibus tamen in ventriculo coctionisque tarditati esse obnoxios *h*). Monuerat BOERHAAVIUS, qui diu in litteratissima urbe vixit, ingratum studia ad cardiam excitare sensum, quem si temnant studiosi nascitur mania *i*). Doctum virum novit amicus meus Cl. POME, qui talem stomachi teneritudinem, improbo labore, sibi comparavit,

g) Th. BORDEUX, *prix de l'Académie de Chir.* t. 6 p. 199.

h) Conf. FLEMING *Neuropathia*, *præf.*

i) *De morbis nervorum* p. 456.

vit, ut mox post cibum nauseet *k*). Vidi ipse, dum mens assidua lectione torquebatur, ægros plecti primo appetitus cessatione, tum totius corporis debilitate, demum sævis paroxysmis, qui nauseis incipiunt, succedunt convulsiones, integra sensuum feriatiōe desinunt.

Mox, inevitabili fato, refluit in mentem, quam corpori afflaverat labes, voluit enim rerum conditor, ut plerique mentis labores corporis adminiculis egerent, unde vere dixit PLINIUS junior *l*), fulciri mentem fulturis corporis, diuque ante eum DEMOCRITUS, „auge-
„scit mens cum adest sanitas, adeoque huic ut
„prospiciant, qui recte sentiant, consentaneum
„est: ubi vero corporis habitus dolet nec mens
„ad virtutis meditationem est alacris *m*). „ Qui miramini itaque si, fracto cerebri & nervorum tenore conatibus mentis, ipsa mens vicissim labascet. Fortitudine primum dejicitur; diffidentia, timor, tristitia invadunt, & quem, ante paucos menses inpavidum feriissent orbis ruinæ, simul ac labe hypocondriaca tanguntur nervi, infelix omnia pavet. Mortem indicere potuerunt sævi tyranni philosophis quos oderant, mortis vero metum, quem dudum excusserant, inducere nequibant; oh quantum plus crudeles fuissent,

k) *Traité des vapeurs hysteriques* p. 248.

l) *Epistol. Lib. 2. ep. 9.*

m) *Epistol. ad HIPPOCRATEM. Hipp. Fœsi, t. 2. p. 1288.*

sunt, si vita concessa, hypocondriacis timoribus mentem inficere valuissent.

Mox labori impares, dilectas litteras deferre coguntur litterati, pereunte enim nervorum firmitate, deficit attentio, vacillat memoriæ tenacitas, obscurantur ideæ, totoque capite molestus diffusus calor, sæva palpitatio, summa debilitas, vanus proximæ mortis metus, tabula manum amovere cogunt. Quiete, alimentis, roborantibus, motu utcunque resarciuntur vires; libris denuo incumbunt & mox eos deferre coguntur. Sic totus perit dies, adventanteque vespera, debiles, anxii, lecto compositi, tristes exigunt noctes, dum somnum prohibet summa nervorum mobilitas, quæ ita aliquoties increscit, ut omnis vis cogitandi pereat; & virum nosco juvenem, qui hunc fructum expertinacissimis studiis reportavit, ut si vel aliquot paginas legeret, mox revelleretur spasms musculorum capitis & vultus, qui funes valide stringentes mentiebantur.

Nec fugaces modo aut leves musculorum convulsiones, sed & nervorum morbos atrocissimos & renovat & generat nimia contentio; Grammaticum observavit GALENUS ⁿ⁾, qui epilepsia corripiebatur quoties aut attente cogitabat aut vehementer docebat. Vidi ipse, & id jam queritur ill. VAN SWIETEN, optimæ spei pueros in pessimam & insanabilem epilepsiam inci-

ⁿ⁾ De locis affectis L. 5. cap. 6. Charer. t. 7. p. 492.

incidisse, dum morosi præceptores urgebant, ut absque ulla fere interpolatione studiis incumberent. Memorat juvenem HOFMANNUS *o*), qui quoties attentius studendo, memoriam & ingenium fatigabat, toties momentanea epilepsia, cordis palpitatione ac extasi corripiebatur, ad studiorum vero remissionem placide semper se habebat; & infelix testis fuit olim celebris PETRARCHA, epilepsia captus ipse, ob bonarum litterarum studia, quibus maxime deditus erat. In promotione publica, unus ex candidatis, post prægressa diurna nocturnaue studia, ex nimia animi intentione in suam orationem, ut eam memoriter rite diceret, catalepticus subito corruit *p*).

Non modo excitat morbos nervorum animi fatigatio, sed, mediantibus nervis, alias inducit calamitates. Insignis mathematicus, cui hæreditaria erat podagra, & qui semper sobrie & caste vixerat, acceleravit paroxysmum, dum difficili problemati enodando se applicuerat diu *q*); & rarus est casus equitis DE PERNAY cui, post assiduos animi labores, per menses quatuor, sine ullo morbo, barba primum, tum cilia, supercilia, capilli, totiusque demum corporis pili exciderunt *r*). An ex summa bulborum, quibus innascuntur pili, relaxatione? an ex

o) *Medicin. ration. de epilepsia* §. 19.

p) *Felic. PLATERI observat.* p. 28.

q) *VAN SWIETEN* l. 4. p. 305.

r) *Gazette de France* 25. Fevr. 1763.

ex nutritionis defectu? Certe & omnia in corpore relaxat, & omnem nutritionem, duplici de causa impedit animi tensio; hæc est enim vis cogitationum, non in omnes quidem at in nonnullos homines, pulsum arteriarum citant, febriculamque generant, quæ alimentosam humorum gelatinam solvendo, pallorem, maciem, marasimum adducit, speciemque nervosæ tabis, quam, ex altera parte, sola cessans, in aliis casibus, nervorum actio adducere quoque apta est; nec minus fere cessat, in toto corpore, dum mentis applicatione praepeditur quam dum tumore, aut ligatura, in aliqua parte rescinditur. De causis nimis curiosos esse non decet, & plura circa nervorum morbos æternum latebunt; si quis tamen sciscitaretur quomodo noceat nimia nervorum tensio, sensum meum breviter dicam. Ex nimia evacuatione pauperatur corpus, nascitur debilitas, tenuitas humorum major, &, quam plerumque generat, mobilitas morbofa; e vulnere manet cruor, ano profundantur gastrici liquores, longiori tempore lactentur mammæ, copiosius spuatur salivofus latex, mingat corpus infelix diabeticus, aliæ qualescumque evacuationes nimis incrementum accipiunt, collabuntur vires, abit valetudo; at dum agunt nervi eorum liquidum ex corpore effluit & secum vires abducit, nec aliud datur enim aut elaboratius, aut pluribus functionibus necessarium, aut cum viribus arctius nexum; in litteratis ergo ex perpetua nervorum actione per-

perpetua oritur fluidi nervei dissipatio, debilitas, summaque mobilitas, ex qua facile nascuntur morbi, quos dixi hactenus, qui graves sunt, at & graviores dicendi remanent.

Fortiter enim semel conceptos motus non facile non pro lubitu mens excutit & hæc fecunda est morborum litteratorum causa, e qua tot manant animi errores morte solum mutandi, tot insananda deliria, dum ideæ non amplius externis objectis respondent, sed internæ dispositioni emporii, quod proprio suo motu agitatum aut in parte aut in toto, novas oscillationes, quas traducunt sensus, aut omnes aut nonnullas, excipere impar est, dum spontaneæ compesci nequeunt.

Post graves studendi, cogitandi & imaginandi exantlatos labores, sic vitiabatur cerebrum Blasii PASCALII, ut indefinente motu nonnullæ fibræ agitatæ hanc sensationem, animam perpetuo experiri cogerent, quam impressisset globus igneus a latere positus; & nervis victa ratio vix ne vix præsentis globi ideam deponere potuit. Diabolos præcipitados a Deo pinxit SPINELLO, & tam atrocem vultum Lucifero tribuit, ut et ipse horrore perculsus, hunc dæmonem sævam exprobrantem picturam, quod vixit tempus, oculis continuo portaverit. Plures sunt alii quos vis ingenii nimis incitata extra veri fines æternum reliquit. Orator, Poeta, Medicus Gaspar BARLÆUS, non periculi gnarus, de quo bene amicum suum Const. HUGÉ-

HUGENIUM monuerat s), sed in propria coe-
cutiens causa, nimis studiis, vim sensorii adeo
fregit, ut suum corpus butiraceum crederet, &
ignem ne liquefceret anxie fugiebat, donec,
sævorum pertæsus metuum, sese in puteum
præcipitem egit. Amicum etiam nunc doleo,
acris ingenii, exquisitæ indolis, optime mora-
tum, & natum ad grandiora, qui nimio litte-
rarum & medicinæ amore flagrans, dies noctes-
que legendo, observando, experiendo, medi-
tando degens primum dormire dediscit, mox
delira sapientibus miscuit, demum phreneticus
evasit, vixque vitæ servatus rationem nusquam
recuperavit. Plures alios novi, qui, ex solis stu-
diis, primum phrenetici aut maniacy, deinceps
fatui evaserunt. Virum illustrem, egregium,
diligo, colo, veneror, qui per duodecim solidas
horas, difficili expediendæ memoriæ, intentus,
absoluto opere deliravit, usque dum placidus so-
mnus nervorum ataxiam compescuit; haud dissi-
miles casus narrant observatores & a fido didici
teste, celebrem quondam acritate disputationum
Pet. JURIEU, & scriptis pugnando & in expo-
nenda apocalypsi laborando, sic cerebrum tur-
bavisse, ut, cætera fat sapiens, firmiter crede-
ret sævas quibus premebatur colicas oriri ex con-
tinua

s) *Epistol. L. I. ep. 40.* Nec litteras, inquit, nec versus
rescribe, ne in novum discrimen valetudinem dubiam adhuc
adducas. Facile enim, ex attentione incallescunt spiritus,
hinc sanguis, hinc habitus corporis.

tinua dimicatione inter septem equites intestinis suis conclusos. Qui se lucernam crederent, qui amissa dolerent femora non nobis ignoti sunt.

Pessime vero afficiuntur, qui uni eidemque cogitationi diu affixi manent; sic enim unica pars sensorii diutius tensa, sine ulla cum aliis alternatione, citius frangitur; ut enim corpus magis patitur, si unus aut pauci muscoli solum agunt, sic minus lassatur cerebrum variis partibus successive agentibus; pars enim cessans vires recuperat dum laborant aliæ, & durable est quod alterna requie non caret.

Novi ante plures annos scœminam, vere per viginti quinque annos sapientem, quæ, malo fato, herneutarum sectæ addicta, tota & unice sacro amore servatoris nostri flagrans, tota huic ideæ noctu diuque dedita, sic cerebri tonum fregit, ut intra aliquot menses fatua fieret; agni tamen sui adeo memor, ut illam per semi annum quotidie visitans, variisque alloquens sermonibus, nullam unquam aliam vocem obtinere potuerim, quam *mi suavis agne*; (*mon doux agneau*) & hanc omni semi hora, demissis semper oculis, edebat, & nullam aliam per sesquiannum edidit; quo lapso tempore penitus tabida periit; & ut alia exempla mittam, vixit haud ita pridem, in hac academia, juvenis bonæ spei, qui de quadrando circulo anxie nimis sollicitus, delirus in nosocomio parisiensi obiit.

Tertia est origo morborum cerebri, lex nimirum indita machinæ humanæ, ut parti quæ
agit

agit novus sanguis addatur; virum doctum novit Bononiæ ill. MORGAGNI, qui si quando animum mane, antequam surgeret, in rerum abstrusarum meditationibus defigeret, ei mox guttæ aliquot sanguinis e naribus effluebant *z*). Quoties ergo suam actionem intendit cerebrum, nova irrigatur quantitate cruoris, qui novam tensionem, celerioremq; motum vasis impertiens, & hunc sensum doloris calorisque, quem jamjam dixi, & longe graviora, adducit; nimirum, pro variis cerebri, sanguinis, rerumque externarum conditionibus, vatices, anevrismata, inflammationes, supurationes, scirros, ulcera, hydropem, indeque cephalalgias, deliria, sopores, convulsionem, lethargum, apoplexiam, & quotidie, pertinaces vigilias, quæ litteratos sæviter cruciant, novisque morbis, quos morbos enim, quas mentis perturbationes non inducunt pertinaces vigiliæ, januam pandunt. Post improbas meditationes, sex hebdomades somno prorsus caruit magnus BOERHAAVIUS; ad omnia simul ita indifferens, ut nihil illum afficeret *u*); & quis vestrum, litteratissimi auditores, non expertus est levem & turbulentum vixque reficientem somnum studia excipere. Insomnium facit levis cerebri irritatio, ex graviore nascuntur convulsionem, morbi soporosi, ex gravissimo lethalis apoplexia, quo morbo necantur sæpe litterati:

B 2

ea

z) De sedibus & causis morbor. ep. 3. §. 13.

u) Prælect. ad instit. t. 7. p. 145.

ea pars enim plectitur quæ peccavit, & dum studiis laxantur cerebri vires, novusque ad cerebrum sanguis cogitur, ocius ferius, obrui debet, eo præsertim tempore, quo nova aliqua causa vim addit sanguini illud impetenti; unde non rari sunt sacri oratores, qui prædicando, docti professores, qui docendo aut disputando, ut Lipsiæ Cel. CURTIO accidit, in ipsa cathedra animam expiraverint, & nobis servavit TITUS LIVIUS historiam ATTALI Regis, cum Bœotos ad societatem Romanorum thebis hortaretur, in ipsa concione intermortui.

Venerandum vidi ego pastorem, qui pentecostes die, post vehementem & longam orationem, sacram hostiam distribuendo, primum tremere incepit, balbutiit, deliravit, apoplecticus concidit, nec unquam deinceps sui compos, aliquot menses, senex infantilem vitam duxit. Monachum prædicatorem memorat quoque Ill. MORGAGNI, qui, cum ad sanguinis plenitudinem dicendi contentio accessisset, vehementi apoplexia in media concione prehensus est citoque confectus x). Nuper ad infantiam & fatuitatem rediit Bernensis Professor, Orientalium linguarum peritissimus, Vir vegetæ adhuc ætatis, sed indefessi laboris, cum aqua in cerebro passim effusa stagnaret y).

Recen-

x) *De sedib. & caus. ep. 3. § 17.*

y) *HALLERI Element. Physiologiæ t. 4 p. 317.*

Recensendo damna, quæ ipsi cerebro inducit nimius ille sanguinis affluxus, augeri hanc labem nervorum, quæ hypocondriasm facit, non obli-
viscendum est; dilatati eorum tubuli debilitantur continuo, & mollescunt, & impressionibus mi-
nus resistunt, quæ una & princeps est causa mor-
bi hypocondriaci.

Nec hic est finis calamitatum; ex alia enim le-
ge, non minus in animali compage sacra, nova
& quarta causa morborum litteratorum, ex fe-
veriori animæ labore, oritur. Callescit nimi-
rum usu fibra animalis, callescit totus dum fene-
scit homo, callescunt, in artificibus, partes la-
bori adhibitæ, callescit litteratorum cerebrum;
unde, ideis impares, repuerascunt sæpe ante
ætatem; & nimia enim infantilis cerebri molli-
ties, & nimia induratio, labore parta, ineptæ
sunt pariter iis oscillationibus, sine quibus perit
vis cogitandi. Aqua madescat fidia, calce &
arena induretur, modulos in utroque casu re-
spuit. Labascit primum memoria, jam obser-
vante GALENO, tum ipsa turbatur ratio z).

Nec necesse est grandia meditari mentem ut
deficiat vis nervosa, solus protractior oculorum
usus, cohortem morborum nervorum sæpe in-
duxit gravi teste GUNZIO a). Et debilis quis-
que sibi testis esse potest quantum usus oculo-
rum caput debilitet, exemplum jam adduxi, sæ-

B 3

piusque

z) De locis affectis l. 3. c. 5.

a) Ad libellum Hippocr. de humor. p. 211.

piusque ipse expertus sum; nam si post febris paroxysmum, aut aliam ægritudinem, viribus nondum instauratis, objectum qualecumque diutius aspicio, vertigine, segnibus nauseis, molestoque totius corporis languore corripior.

Litteras culpa liberaturi, doctissimos objicentis viros, qui ad ultimum senium, mentis & corporis illibatas vires ferverunt; de multis audiivi, plures & ipse vidi; nec vestra nec mea memoria excidet unquam illustris ille vir, vere undique doctus, ut omnium amoris & venerationis dignus sic potitus, qui hujusce Academiæ decus fuit honor & deliciæ ultra annos quinquaginta, & quem, octodecimum intrare lustrum, sine minima mentis aut sensuum labe, læti mirabamur. At non omnes eadem manet felicitas, & rari sunt homines tali animi corporisque robore præditi, ut tantos labores impune ferant, modo ferant impune qui eam vitæ metam sani attingunt, quam, aliæ vivendi normæ addicti, longe forsan excessissent. Nascuntur nonnulli helluones consumendo vino, nascuntur alii colendis litteris librorum helluones. Nec reticendum, longævi fuerunt omnes fere illi viri, quos præceptores suos agnoscit gens humana; HOMERUS, DEMOCRITUS, PARMENIDES, HIPPOCRATES, PLATO, PLUTARCHUS, BACO VERULAMIUS, GALILÆUS, HARVEY, WALLIS, BOILEUS, LOCKIUS, LEIBNITZIUS, NEUTO, BOERHAAVIUS. Ergo ne non nocent sævi mentis labores? Cave,
vete,

vete, ne tam falsam eliciatis conclusionem, sed & ut modo dicebam fortunati nascuntur homines meditationibus tolerandis, & ea forsan optima fibrarum constitutio, quæ senectuti favet, eadem est, quæ ingentes animos suscipit;

Mens sana in corpore sano,

& demum vi summa ingenii, potiusquam assiduo labore suam adepti sunt famam quos modo memoravi viri; gratisque otiiis, utilibus corporis exercitiis, variis suorum munerum officiis, severorum studiorum noxas temperarunt, nec vitam vixerunt eruditorum, genus hominum veteribus vix notum, primum cum deciduis, demum cum renovatis litteris natum, quod bene assimilēs FAKIRIS indorum; utrique enim genti humanæ valedicunt, utrique, sua sponte, & plerumque sine ullo societatis emolumento, sese macerant; alii quidem sole, frigore, clavis, catenis, flagellis, alii libris, manuscriptis, monetis, monumentis, omnes fere ignavo corporis torpore, qui fons est alius & dives ægritudinum, quibus premuntur litterarum cupidi; nam ad actionem a summo opifice hæc machina destinata & fabricata est: sanitas ergo ab actione inseparabilis; quod facile capiet quisque corpus humanum paulo penitius introspiciet.

Constat vasis continentibus & moventibus, fluidis contentis & motis: Si debitus fibræ seu vasis tenor, si æqua fluidis consistentia, si motus, quibus continuo agitari debent, nec exce-

dant nec deficient, optima fruimur valetudine; sed attendite, præcipuam hic agit personam motus, solo enim mutato mutantur, protinus, omnes solidorum & fluidorum conditiones. Si intenditur, indurantur solida, compinguntur fluida; si remittitur, laxa fibra evadit, laxatur sanguinis densitas; totum enim corpus nascitur e chilo, ulla parte corporis aut solida aut fluida, molliore, levioze, cujus vero moleculas adunat, firmat, compingit, stipat continuus motus, qui si deficiat sua deest, omnibus partibus, debita firmitas.

At motuum in animali machina principium est cor, quod totam movet fluidorum molem, solum vero non omnia potest, & plura adjumenta illi addidit natura, quæ cessant aut remittunt numquam quin lentescat circulatio, morbi que nascantur quos tardior generat fluidorum gressus. Princeps est inter illa auxilia motus muscularis, cujus miram vim, in properanda circulatione, omnibus oculis, facili experimento, subjicit quotidie, vel ignarissimus chirurgus qui, secta vena, segniorem sanguinis jactum mire citat, dum jubet ægrum cylindrum volvere digitis; imo facilius quisque in semet observare potest, quantum motu corporis augeatur pulsus frequentia; & hi sunt motus effectus, appetitum excitat, fibras roborat, æquam fluidorum crasim servat, omnes secretiones expedit, animo vires addit, & toti systemati nervoso gratam sensationem conciliat; ex nimia vero segnitie

tie perit primum, defuetudine, vis musculorum, motuque neglecto nascitur impotentia motus; circulatio solis cordis & vasorum viribus commissa externisque destituta auxiliis, in minimis primum vasculis, ubique demum corporis languet; decrefcit calor, ftagnant humores vitiumque contrahunt; aliis enim de densitate, aliis de tenuitate decedit, omnesque fiunt glutinosi, & inde fecretionibus inepti; retinentur ergo excernenda, copia humorum inquilinorum gravatur corpus, acrimonia destruitur, torpet vis vitæ, deficiunt vires, in aquam resolvitur fanguis, nascitur hydrops morbus litteratis fere endemius, et quo sæpe plectitur ipsum cerebrum, ut nuperrime vidi, dolui, periculo ferius noto, in gravi viro, qui, non litterarum quidem studiis, fed aliis mentis laboribus, & quiete corporis, firmam olim valetudinem penitus fregerat *b*).

Eæ magis plectuntur partes, quæ debilem vim solidorum naftæ, externis auxiliis, præ
B 5 aliis

b) In litteratis viris, fedentariam vitam degentibus, dum libris impallescent, frequenter a tali causa oritur apoplexia; fed lente et per gradus increfcere solet. Primo enim oritur languor, & amor quietis ac otii; dein incipit ingenium hebecere, memoria vacillare; somnolenti fiunt, ftupidi, & sæpe diu in hoc ftatu manent, antequam moriantur. Vidi non sine magna commiseratione eruditissimos viros, & de re litteraria quam optime meritos, sibi ipsi quasi supervixisse per annum & ultra, omnium rerum immemores, tandemque apoplecticos periisse. VAN SWIETEN. t. 3. p. 263.

aliis egent, unde primum & præcipue quiete nimia afficiuntur organa quæ abdomine recondita primæ alimentorum digestionis vacant. Labascunt vires ventriculi, mutatur liquoris gastrici indoles, morantur diutius alimenta in ventriculo, nec satis, vi animali, subacta, suam spontaneam, quam extra corpus subiissent, sequuntur corruptelam; acore suo non spoliantur pleraque vegetabilia, quod nervos vellicando dolores & spasmos continuo excitat; acidum eructat ventriculus, soda laborat cardia, uruntur fauces, hebetantur dentes. Putrescunt e contra carnes & ova, rancescunt pinguedines, unde putridi ructus, immanis fitis, indefinenter diarrheæ; difficilis semper, molesta, maligna digestio; perit vis nutriendi alimentorum, nec amplius reparant, sed irritant & debilitant.

Non roridam jam lympham, lenem, saponaceam, fecernunt exhalantia vascula, at spissum demittunt gluten, quod anxios ægros, molesto perpetuoque, ad ventriculum, sensu ponderis gravantis & frigoris fatigat, summumque generat fastidium. Eadem fabrica, cum ventriculo donata intestina eadem damna experiuntur, deficiente inprimis respirationis actione, cujus alternæ compressiones, dum citatur motu musculorum, omnia viscera abdominalia comprimunt & exprimunt; perit illorum irritabilitas, raro fœcibus exonerantur, gravis, hic quoque, congeritur pituita, morborum fœcunda mater, ut
celebri

celebri quondam accidit JUSTO LIPSIO historiarum Leidenſi Profeſſori, qui ſub tutela Cl. Collegæ & amici HEURNII diu laborans nullum invenit levamen, donec maſſam figura & colore inteſtina referentem dejecerit; erat lenta & viſcida pituita, paulatim in tota inteſtinali fiſtula coacervata, a ſedentaria & in ſtudiis contabefcente vita, quæ putreſcens ſentinam in totum corpus propagaverat. Sic fomite mali expurgato, reſtitutus eſt ſanitati c).

Collecta excrementa mole comprimunt vicinas partes, corruptione inteſtina irritant, reſorptiſque miasmatibus putridis totam maſſam humorum inquinant. Ex variis hiſce cauſis ſævi illi oriuntur inteſtinorum dolores, qui ſæpe litteratos angunt, & quibus difficulter medetur, dum, ex regiminis erroribus perpetuo renovantur d). Sævi illi inde flatus, ſedentariæ genti inſenſi adeo, & qui mille modis litteratos torquent, ſæpeque pro aliis morbis imponunt.

Non ſola vexatur tuba inteſtinalis, ſed turbantur functiones vicinarum partium, tum ex improba compreſſione, tum ex proprio vitio; vapeſcit, muceſcit liquor pancreaticus, vitiantur ſplenis functiones, turbantur præſertim bilis

c) ADAM *vita medicorum* p. 372.

d) Atrox colica ſæpiſſime recurrens, cum aliis gravibus pathematibus, ex intenſioribus ſtudiis & nocturnis lucubrationibus orta legitur, & lege digna eſt in *diario medicinæ* t. 5. p. 352.

lis officinae, stagnando hepar gravat, obstruit, ipsa spifcescit, induratur, male ad intestina fluit, unde eorum, jejuni praesertim, morbi & chili vitia ingravescent; ex cystide sua, per angustum ejus collum, vix exire potens, in ea saepe lapidescit, atrocesque illas colicas cysticas generat, quibus laboravit celebris olim ille ST. IGNATIUS, & quibus frequenter premuntur litterati e). Si demum longa mora putrescit, tunc erodit, ulcerat, inflammat, omnes, vix enumerandos, jecoris morbos praetendit, indicibilesque praesertim anxietates; quas inducit quoque, at minus periculosas, saevus ille morbus, quem hypocondriacum dicunt, cujus primam speciem, quam supra dixi, nervosam nempe inducit mentis acris labor, alteram, abdominalem nimirum, turbata in abdomine circulatio generat; utraque ergo specie laborant litterati, indeque raro, si unquam, hac labe immunes vivunt, & dum alia aliae vim addit raro penitus liberantur f).

Exempla, in tanta frequentia, adducere vix expedit; at si adducerentur, primus occurreret sagax ille naturae scrutator Ill. SWAMMERDAM, qui adeo atra bile plenus fuit, ut adloquen-

e) VAN SWIETEN t. 3. p. 87. ex COLUMBO.

f) Ci dimostra l'esperienza che i letterati benché fossero di gioviale temperamento, diventano a lungo andare fissi, taciturni, pallidi, macilenti & stranamente vessagliati da passione ipocondriaca, tiranna consueta di gente stazionaria. Ant. FELICI *Differtazioni epistolari* p. 203.

quentem vix responsione dignaretur, & immotō vultu adspiceret: & in cathedram productus, hæreret adtonitus & ne verbulum repone-
ret ad objectiones opponentium. Denique ante mortem, corruptus furore melancholico, scripta, quæ secum habebat, combussit omnia, fanatica extasi percitus: & tabe periit, sceleton & exuvias hominis simulans g).

Observatum est quidem, hanc melancholiæ speciem, litteris, quodam modo, prodesse, augendo penetrationem; dum enim uni ideæ intenti sunt melancholici, hoc unicum objectum mens contemplatur & undique considerat, nec ab aliis objectis distrahitur. Quis vero eo dementiæ venit unquam, ut perspicacitatis incrementum tanto pretio redimere ambiat; quid prodest sine sanitate scientia? Scit nimis, qui ex scientia minus felix.

Non diffitendum est, bene nati observantur aliqui quos natura donavit milioniano ventriculo, ferreisque intestinis, quæ sine suo damno mentis labores, corporis otia, & gulæ errores ferunt; num vero inde major felicitas? Nequaquam: tum enim mole humorum obruuntur vasa, pinguedine turgent pinguedinis receptacula, premuntur undique viscera, totus turget habitus, graves et pigri fiunt, ex minimo motu anhelant & pingui perfluuntur sudore, demum, ante diem aut apoplexia, aut catharro suffocante,

g) BOERHAAV. *ad institut.* §. 896. t. 7. p. 275.

te, aut aliis morbis quos generat plethora pereunt: nec immerito observatum est nocuisse, sæpe litteratis validiorem stomachum g*).

Pars est nulla in corpore, quæ ex corporis torpore demum non langueat; vitiato enim sanguine partes omnes quas alluit, ocius, tardius labem concipiunt; mucro obruuntur pulmones, inde tussis, anhelatio, asthma, vomica, quod infaustus experiebatur ill. TRIGLANDUS, qui conciliata sibi cachexia, reluctante frustra ipso BOERHAAVIO, tabidus ex vomica, post sævas anxietates, diem obiit supremum h). Ex indurato mucro lapidicina fiebant pulmones SWAMMERDAMII, lapillosque diu ante mortem spuit.

Et calculum, & sæviores vesicæ morbos, inter litterarum fructus reticere vetant infelices testes HEURNIUS, CASAUBO, BEVEROVICIUS, SYDENHAMUS & bene multi alii, & illustris ille exul Genevensis, quem suo sinu portare nunc gloriatur Britannia.

Dum omnes turbantur excretiones, labe non vacat princeps omnium cuticularis transpiratio, quæ ut mire juvatur motu musculari, qui & humores secretioni parat, & vim vasculis exhalantibus impertit, sic pessime musculorum otio turbatur; retinetur humor excernendus, qui totam

g*) LANCISI *de morte subit.* l. I. c. 22.

h) MARCKII *Oratio funebris in obitum TRIGLANDII* Leid. 1705.

totam humorum massam inquinat, & rheumaticos seu catharrofos morbos, molestamque pituitam, excitat, qua jamjam querebatur HORATIUS, qua premuntur omnes fere litterati; vix enim paulo diutius aut legunt aut scribunt, quin levi coriza laborent, et facillime broncho aut tussi afficiuntur.

Eidem causæ debentur anomalæ illæ febriculæ, quæ sine evidenti causa frequens recurrunt, dum imperspirabiles humores, quos generarunt ventriculi vitium & motus defectus, cutanea vascula tranare nequeunt.

Quos mentis labores fregerant nervi; sola iis torquendis par est perpetua quies, quæ frequenter adeo illos pessumdat, in iis etiam, qui non minus ignavia mentis, quam corporis, laborant; ultimus est enim labor machinæ humanæ apparatus nerveus, & si qua labascit functio, mox patiuntur nervi, ut sæpe ex eorum vitio, primum apparente, morbi in ventriculo, aut aliæ labis, sat certa suspicio nascatur. Duplici ergo de causa in litteratis vitiantur; positi enim inter mentem & corpus, ex alterutra delinquatur parte insontes puniuntur; nec inulti tamen, quas enim hinc accipiunt plagas, cito illinc traducunt, sicque, vitioso circulo nocet mens corpori, nocet menti corpus, communi opera nervos convellunt.

Quam liquori nervoso haud valde dissimilem crediderunt magni viri, sua vi quoque fraudatur, aura seminalis, & ex hoc principio, paulo
loque

loque subtiliori consideratione de simbola quam pars quæque paterna condendo filio impertit, haud male forsan exponitur cur raro fortes & illustres filii ex illustribus viris nascantur; & malignius enim primo vitæ suæ momento stimulatur punctum saliens, unde labe inuritur nulla deinceps arte reparanda; &, dum paternum cerebrum totum meditationibus traditum corporeas functiones prorsus omisit, ea parte elaborationis fraudatus fuit forsan liquor vivificans, quam ex cerebro habere debuisset, ut embrionis cerebro æquum tenorem excitaret.

Ex generali ea demum fibrarum laxitate, quam ipsis sensibus demonstrat & mollities musculorum, & arteriæ vis, & ea gingivarum laxitas, quæ sanos dentes sine dolore dimittat, ea oritur debilitas, qua ingemunt tot litterarum cupidi, & quam acerbe nuperrime dolui, dum amicus, medicus, assidens suavi nostro Alphonso *i*,) cui vota publica annos nestoreos promiserant, omnem spem recuperandæ salutis protinus ademit ea debilitas, cui parem vidisse non recordor, & quam gracili corpori herculei mentis labores induxerant. Oh quam gravem, quam irreparabilem jacturam fecerunt Religio, virtus, Ecclesia, civitas, deplorata familia, Academica juvenitus? Quo viro, quo collega, quo amico

i) *Job. Alph. Rosset* Theologiæ Professor, & Academiæ, hoc tempore, Rector.

amico caremus, Ill. Professores, cui fuit, ut olim *Euphrati*, vitæ sanctitas summa, summa omnium, quotquot, quæ plura, incumbabant, officiorum tenacitas, comitas par, nulla tristitia, quem reverebaris occursum non reformidabas, vitia enim insectabatur non homines; cui Doctrina erat abundans, sermo copiosus, varius, dulcis inprimis, nec tamen sine platonica sublimitate, qui repugnantes quoque duceret & impelleret. Summa demum potitus veneratione, exquisita reliquit desideria. At e tristi semita ad viam.

Duas primas causas morborum litteratorum dixi, dicendæ remanent aliæ, & occurrit prima, dum de otio agitur, ipsa sessionis continuæ positura, pronato corpore flexisque cruribus; & sua enim inferioribus artubus damna ciet, & ex impedimento viscerum abdominis, omnes morbos digestionum citius accersit; beneque sibi consulunt Docti Professores, qui, non stando quidem, sua enim vitia habet statio, sed ambulando meditantur. Et gravis hæc est culpa sessionis, difficillimam facit tranationem sanguinis in venis abdominalibus, unde stagnat ad anum ubi minor resistantia, & detestandas illas hæmorroides excitat, quæ tot Doctores sæve cruciant, &, ut nonnullis laudatæ, plus certe detrimenti quam usus habent.

Locum quoque suum, inter nocivas causas, reposcunt nocturnæ lucubrationes, quæ multiplici modo nocent; dum enim bona pars no-

ctis studiis impenditur, nec sat temporis conceditur somno, nec placidus, quod jam dolui, meditationes excipit somnus; nam pergunt flaminum cerebri oscillationes, deficitque plena illa sensuum internorum feriatio, quæ sola par est viribus reficiendis. Inoportunum est præterea quo dormitur tempus; suum enim tempus incipiendo somno assignavit natura primam nimirum noctem, nam ad somnum nox invitat & aeris insalubritas, & tenebris, & silentio, frigidus est enim humidusque nocturnus aer, & ex recessu solis pleraque animalia suas vires minui experiuntur; & sunt quæ nox ad somnum vel invita, ut & bene multas plantas, cogat.

Infestus est adeo nocturnus aer, meditationibus, ut virum arthriticum noverit Ill. VAN SWIETEN, qui ex leviori animi contentione, imo ex lectis litteris, post solis occasum, arthritidis paroxysmum experiebatur. Nec obliviscendum meditationes sanguinem ad cerebrum cogere, periculosissimumque esse meditari cubantes: nam & somnus, & positus corporis in somno, sanguinis iterum quantitatem in calvaria augent.

Omnes ergo morbos parant nocturnæ lucubrationes quos invehit somni privatio; organa præsertim sensoria afficiuntur, horum vires exhauriuntur, flamina aut atteruntur aut inordinatos motus concipiunt, inde male cohærens cogitationum series, phantasia luxurians, delirium,

rium, sævæ cephalææ, totalis demum agrypnia, vix remediis superanda, & sæpe in lethales morbos conjiciens.

Vigiliarum noxiæ augentur vitio luminum, quæ aerem inficiunt pingui suo fumo, & pulmonibus & oculis & nervis adeo infenso. Multum ergo prodest cito in lectum secedere & mane surgere. Aurora musis amica.

Nocet clausus quo perpetuo utuntur aer, sed de aere infra dicam. Nec fordities, forsan, omnino omittenda, dum corporis curam penitus mittentes nonnulli litterati & de munditie nihil solliciti aliis nauseas movent, sibi morbos inducunt, quos inducere potest imminuta transpiratio; qui enim exspiraret cutis cujus meatus immunditie obturantur. Pessime plerique agunt cum dentibus, quæ fordibus & putri tartaro crassæ, vivensque mephitis, primum totam viciniam tetro foetore venenant ipsamque ægri salivam inficiunt, mox graves excitant dolores, demum, ante tempus deciduæ potenti masticationes auxilio stomachum destitutum relinquunt.

Externæ forditiæ affinis est mos pessimus nonnullorum qui, stimulis furdi, & alvinas fœces & urinam diutius comprimunt ne turben- tur labores sui; nescii sane & multos & gravissimos morbos ex hoc fonte scaturire.

Nam longiori mora putrescunt nimis humores secreti, attenuantur, intestina aut vesicam irritant, mucum lædunt, graves aliquoties mor-

bos organi excitant; putrida miasmata vasculis absorbentibus, quibus abundant omnes cavitates corporis, absorpta sanguinem inquinant; &, quod forsan pejus, nervi stimulo parere desuescunt, imo aliquando nimia distensione paralytici fiunt, ut cesset pene omnino fœcum & urinæ expulsio, debeaturque quotidie arte sollicitari. Dum eodem silentio cum Imperatore vectus Ill. TICHŒ-BRAHE meiendi necessitatem compesceret, morte luit malæ verecundiæ pœnas; & etiam nunc epistolis curo doctum virum, qui urinas diutius comprimendo, eas regere impotens evasit, nec pronutu enim subinde emittuntur, sed diu noctuque continuo stillicidio effluunt.

Nocet secessus ex omni hominum consortio; quem enim hominem hominibus fecit natura, hominum commercio proficere voluit.

Nihil vero magis studia nociva facit, quam comitans mœror; tristitiam in hominum felicissimo generare possunt litteræ; si veræ & externæ mœrendi causæ accedant, tot succussibus mens victa plerumque fatiscit & corpus sua ruina dejicit. Nocent mordaces sollicitudines, ut vix intelligam quomodo magni viri, quos inceptorum difficultas continua meditatione tendebat, eventus incertitudo continua mordebat sollicitudine, tantos labores sustinuerint. CÆSAREM, MAHOMETUM, CROMVELLIVM, PAOLI, paucosque alios viribus donavit Natura quas cæteris mortalibus negavit, &
quæ

quæ tamen vix ac ne vix tot tantisque patrandis suffecissent, ni vocarentur in auxilium sobrietas & indefinens motus.

Nec credendum enim solos litteratos sanitates suas mentis laboribus perdere; nihil refert objectum cui animus incumbit, & modo diutius aut acrius incumbat, convellit & suas & corporeas vires. Reges, Senatores, ministros, legatos, qui res publicas curant, eadem fors infelix manet quam deplorant litterati, si suis expediendis negotiis eandem laboris pertinaciam impendunt quam litterati suis volvendis libris. Hæc vero illorum est felicitas, variis munerum suorum distractionibus aut officiis, de musæis frequenter ejiciuntur, corpusque, imo inviti, salubri necessitate motui tradere coguntur, cujus hæc est utilissima vis, apprime sanguinem parat generationi novorum spirituum animalium, & intra idem tempus majorem quantitatem sanguinis, ad organa secretoria applicat sicque restituit quod cogitationes exhausserant, & nova menti cogitanti instrumenta fingit; Litterarum vero cupidos nihil a libris revellit & toti tabescunt otio, quod excusaturi forsan, exempla nonnulla objicietis hominum, qui sani sine ullo fere motu consenuerunt. Rari sunt homines, at plures, non diffiteor, objicietis foeminas; cavete vero, caruerunt equidem motu muscolari, at abunde potitæ sunt alia auxilia quæ circulationi suffecit natura, levia & grata pathemata quæ excitant non frangunt, indefi-

nentem hilaritatem, perpetuam loquacitatem id genusque alia; paucissimis præterea utuntur alimentis. Nec eadem vero litteratis fortunæ, nec eadem plerisque sobrietas, nec mirum ergo si præ omnibus aliis ordinibus hominum pessime valeant.

Ægritudinum quibus premuntur præcipuas causas monstravi, & finis esset dicendi nullus, si minores, quas ex malo more sibi fingit quisque Professor, numerandas susciperem, & eas omnes mitto; at viri sunt vere docti, musarum insignes cultores, qui, præter morbos ex assidua mentis cultura oriundos, aliosque experiuntur nascentes ex objecto cui navant operam. Ex aura putrida, quam inhalant anatomici, sævas febres sæpius incurrunt, morbosque ex corrupta bile; ex tabo, quo manus continuo merguntur, levior excoriatio, minimum vulnuscule in lethum aliquoties desinunt. Chymica experimenta sua intentant pericula, & acidus fumus fumme penetrans magnum occidisset BOERHAAVIUM, ni fuisset ad manus alcalinus spiritus, qui vim acidi vicit, constrictosque resolvit pulmones. Botanicis haud semel nocuerunt quas tam ardentem flagrant plantæ. Hæc vero & similia, ad morbos artificum, sit venia verbo, potius spectant; hujusce sunt vero sermonis morbi quos nonnullis organis litterarum studia inducunt.

Primi sese offerunt oculi, quos continua intentio adeo fatigat, ut sæpe viderim numdum
tricen-

tricennales doctores qui lucem, præsertim candelarum impatienter jam ferebant, & quorum oculi vix aliquot paginas legunt, quin lachrymis perfundantur, mox caligent, nihil demum distinguant. At longe citius & gravius afficiuntur oculi, si noctu legatur, nemo non enim semel saltem expertus est, quantum patiantur flabili lucis motu & irritatione fumi.

Sui sunt & graves oratoribus morbi; ut enim clara lectio pulmoni prodest, vehemens nocet declamatio, & dum, aut sacri concionatores aut causidici solidos dies solidasque noctes, in situ musæi transigunt, quoties dicendi conatibus impares pulmones gravissime plectuntur. Oh quam beatiore Ecclesiæ pastores, qui litteras quidem colunt, a musæo vero aliis officiis revelluntur, communi cum medicis forte, quos non sinunt humanæ valetudines, valetudines suas studio terere. Beati alii omnes quos muneris ratio invitos a libris avellit, licet enim a mentis laboribus ideo non vacent, laborum tamen mutatio incredibile solamen affert. Væh vero prædicatoribus, qui Ecclesiæ muneribus liberi, & studiis & adornandis sermonibus unice vivunt; væh jurisperitis, qui de instruendis litibus, aut dicendis causis unice solliciti sunt; sensim enim labascit sanitas vitæ genere, irritantur, incalescunt, inflammantur fauces, trachea, pulmo; nascuntur catharri, raucedo, aphonia, hæmoptisis, tussis, febricula, summa debilitas, phthisis demum; & dum aliis lucent

lucernæ instar extinguuntur, nisi mature occurratur, ut fecit ipse C I C E R O, qui phtisim prope-rare monitus, causis, medicorum suafu, absti-nuit per biennium, quo tempore lateribus vires additæ, corpori habitus accessit *k*).

En A. O. Plerique morbi quos inducit nimius litterarum amor, aut pertinaciores mentis impe-tus in rem quamlibet; nec credendum tamen omnes eodem modo plecti; multum hic affert varietatis, varia hominum constitutio, varia ætas, variæ externæ conditiones. Raro quisquam non aliquam partem corporis imbecillam habet quæ primos semper morbi insultus patitur. Ille qui debilem stomachum, aut ab ortu nactus aut malis deinceps artibus aptus est, dolores ven-triculi primum queretur, dum adhuc valebunt nervi quos firmos in gracili corpore acceperat. Qui econtra invalidis nervis laborat & bono sto-macho gaudet, omnes nervorum morbos expe-rietur diu illæsis digestionibus.

Qui laxiori fibra musculosa aut cellulosa dona-tus est, lassitudines, torpores, debilitatem, œde-mata, illibatis capite & ventriculo, ingemet. Incurrit alius omnes morbos pulmonum quos æquo

k) Eadem sunt oratorum & cantatorum infortunia, ho-rum vero cadavera sæpta pluries exhibuerunt inflammationes, supurationes, ulcera pulmonum, imo juvenem eximie vocis vidit Ill. MORGAGNI, qui vitio ad laringem faucesque pro-ducto, jam deglutire nihil posset, & dum vitellum ovi for-bilis ingerere sensim vellet, suffocatus periit. *De sedib. & caus. t. 1. p. 228.*

æquo robore fraudatos accepit. Hi debile habent systema vasorum capitis, continuis premuntur cephalalgiiis, aut narium hæmorrhagiis, quibus & alii etiam studiosi juvenes adeo sunt obnoxii, ex ea vi studiorum sanguinem sursum rapiente. Quisque demum pro debili qua laborat parte alias atque alias dolet citius calamitates.

Imo & sua est robori pœna, dum enim Juvenes omni parte validi cœco impetu sese totos litteris tradunt, incitata vis animi, stimuli vices gerens, solidorum actionem adeo intendit, ut oriantur morbi quos nimius motus inducit, inflammationes nimirum febresque ardentes, & semel orti per aliquot annos recurrunt, donec fractis viribus, forte communi, chronici succedant languores.

Magna vis est quoque ætatum, quarum ne simus adeo imprudentes, ut instemus protinus teneris, plenamque exigamus operam, nihil enim vires adeo dejicit. Pueros sæpe offendi acris ingenii litterisque supra ætatem inquinatos, dolui semper, futuri prævisione; motui enim roborique motu adipiscendo, non acri studio quod vires & incrementum castrat, sacra est pueritia.

Visi sunt pueri, qui sextum numdum annum emensi, cito corporis incremento viros mentiebantur, novissimum etiam exemplum narrant Academici Parisienses; attendite vero; infantilis in quadrato corpore remansit anima, & tanto impetu exhaustæ vires vix duodecennali vitæ suffecerunt. Dum mentis acies seu vires cere-

bri ætatem vincunt, pluribus impar natura corporis obliviscitur; tota machina languore premitur, deest robur fibris, gravesque morbi citam accersunt mortem. Nobile & notissimum exemplum præbuit haud ita pridem *J. Philippus BARATHIER*. Philippum alium noſtis & lugetis omnes, parcius noviffe doleo, qui a teneriori infantia egregio mentis acumine pollens, ſtudiis & meditationibus eo deditus tempore quod roborando corpori impendi voluit natura, graviffimis prehenſus morbis, ſola tenuiffima diæta, laborumque ceſſatione umbratilem ſanitatem recuperare potuit; mox vero debilitatis immemor, præmaturo fato, præmaturæ doctrinæ poenas luit. Meliora fata maneat bonum illum quatuordecennalem adoleſcentem *LE FANCOIS*, quem inter gallos ob ingenium ſtupendamque eruditionem laudari audio.

Dolui alibi ruſticos pueros gravari laboribus adoleſcentiæ, ſed pejus adhuc erratur dum mens infantilis ante tempus & ultra vires ſtudiis applicatur, & peſſime quidem cedit; mala enim arte maturatæ vires mentis, brevis ſunt ævi citoque ſeneſcunt; & quis non doluit optimæ ſpei infantes, infra mediocritatem adultos vivere. Diu paratur terra excipiendo ſemini, & vires quibus illud grandire poſſit ex ſole, aere, aratro accipit ante ſationem, læte tunc germinat granum, vegetat, viret, bonosque maturat fructus.

At ſi nocent citiora ſtudia, tardius ſtudiis incumbere non vacat periculo; paulatim, a teneris,

ris, affuescit natura; quadam vero lapsa ætate novas respuit consuetudines; otiarique sueta stamina cerebri prius convelluntur quam novos ordinatosque motus concipere queant; & haud diu ægre sanavi indigenam, qui jam quadragenarius mercaturæ negotia seponens ut NEUTONEM, KLARKIUM, LOCKIUM, diu noctuque volveret, suum sensorium penitus turbaverat. Convaluit remediis, corporis motu, animi cessatione, hilaribus colloquiis; at breve fuit gaudium, dum enim iterum geometriæ sublimioris aut metaphysices recessus peragrat, ratione iterum excidit 1).

Nec minus periculosum est assuetos ut ut labores, diutius, adventante senio protrahere. Immortalis est quidem, qui hos regit artus spiritus, at quamdiu debili machinæ cohæret hujus fata sequitur

Gigni pariter cum corpore, & una

Crescere sentimus, pariterque senescere mentem.

Rescindendi ergo mentis labores ut jubent deciduæ vires corporis; hoc fit impar iisdem oneribus gestandis, illa iisdem studiis quæ, hac vitæ periodo vires citius frangunt, cerebrum pessumdant

1) Imo nocet sæpe ipsis litteratis, maturioris jam ætatis, aliis disciplinis animum addicere, sic enim novus idearum renascitur ordo, quem nihil juvant omnia lineamenta jamjam cerebro impressa, novos motus novi villi suscipere debent, grave sane opus organo jam debilitato, & quod egregios viros in languorem sæpius conjecit.

dant & paucæ ita sunt frugis, ut suæ gloriæ non minus quam suæ sanitati prospiciant senes, qui tempestive secedunt.

*Solve senescentem mature sanus equum, ne
Peccet ad extremum ridendus, & ilia ducat.*

At jamjam tot infausta vos audire, me narrare dolet O. A. missisque morbis ad remedia properandum.

Amasiæ nævos quis vidit unquam amator? Quis visos amare dediscit? Hoc est præterea litterarum vitium; nescio quam morositatem inducunt; circa omnia sapiunt σοφοί, vix iis suadeas quod quotidie peccent in corporis detrimentum; hos moneas, ores, objurges, frustra plerumque eris, mille modis se ipsos deludunt; hunc nimia virium fiducia, alium ex tardata pœna spes impunitatis, tertium fallax consuetudinis præsidium, quartum fallacius alienæ felicitatis exemplum, alios alia, omnes, hæc propositi tenacitas quam bonum virum decere putant, sic fallunt, ut nequaquam futuro, vix jam adventato periculo credant. Nec meas tamen monitoris partes deponam & si deficient successus, in utilibus saltem voluisse laus erit. Prophylaxis sanis adhuc litteratis, therapeia jam ægrotantibus monstrandæ sunt.

Certa est unica prophylaxis mens nimirum sæpe otietur, laboret vero corpus. Non omnium quidem hoc est consilium; viri sunt quos suis cogitationibus distrahere pium. Mundum fingit

git CARTESIUS, totam mundi molem volvit mente NEUTO, leges gentibus condit SECON-
DAT, favete linguis, fileat natura, laborant pro
nobis, salus populi suprema lex esto; iis ex-
antlandis laboribus nati sunt; at quot dantur
quorum tanti sint vigiliæ; tempus & vires mise-
re perdunt plerique; alius communia colligit,
alius vexata ornat, alius anxie de inutilibus in-
quirit, in næniis ferio versantur alii, inscii omnes
inutilitatis & periculi; sed vigiletur pro illis;
pulsate fores, vellite aurem; volentes nolentes
per horas studia seponant, mensque molli, non
diffuat, sed recreetur otio, dum vires exerci-
tio restituuntur. Commoda motus, ineunte
oratione, dixi; sacrum sit ergo litteratis unam
aut alteram horam ambulationi, quotidie dare,
ut liberioris auræ usu recreetur pulmo, excu-
tiantur stagnantes humores, instauretur transpi-
ratio, roborentur artus, reparentur nervi; ho-
ram ante prandium selegit BOERHAAVIUS.
Nec sola sufficit ambulatio, sed & equitationem
commendo, quæ in caput & pulmones, & præ-
cipue in viscera abdominalia, succussionibus re-
petitis, mire agit, & omnia alia exercitia, quæ
religiose colebant & veteres & ipsi avi nostri,
quæ vero summo damno nostro omisimus. Non
obliviscamur HERODICI viri litterati, & cui
vis animi eximia, omnium vero mortalium in-
firmissimi, qui solo exercitio adeo firmavit vale-
tudinem, ut ad centesimum annum sanus perve-
nerit, artemque gymnasticam condidit. Non
obli-

obliviscamur hominum sapientissimum ipsum SOCRATEM hanc artem didicisse. STRATO ex splene laborans addixit se exercitiis & convaluit. HYSMONÆUS cum ex nervorum imbecillitate laboraret, ad quinquertium animum applicuit & morbum vicit ea exercitatione. Nec inter exercitia sua laude fraudanda est navigatio, cujus vim in expediendis obstructis visceribus, excutienda bile, restituendis pulmonibus, instauranda transpiratione, firmandis fibris, non nesciebant veteres, nuperque demonstravit Cl. GILCHRIST, & quam aliis vecturæ generibus anteposuit, *qui si quo mari pervenire posset potius navigabat*, OCT. AUGUSTUS vir, qui tot cum litteratis communia habuit; “eloquentiam enim studia-
 „que liberaliora ab ætate prima & cupide & laboriosissime exercuit; & graves valetudines per
 „omnem vitam expertus est; & distillationibus,
 „& rheumaticis doloribus, & calculo obnoxius
 „vixit, & præcordiorum inflatione aliquoties
 „tentabatur; litteratis vero sapientior,” *tantum infirmitatem magna cura tuebatur m*). Paucae est frugis vectio in molli petorito; paucioris illa quam toti corpori placidis succussibus imperiunt variae illæ machinæ quam movendis infirmis in cubiculo, excogitavit recentiorum industria, magni vero facio illos ludos, qui hominem suos singulos lacertos exercere cogunt, tales sunt v. g. pila pennata, & alii similes.

Nec

m) SÜETONIUS *in vita* OCT. AUG. cap. 82.

Nec lugete boni viri, non perditum est litteris quod extra musæolum otiamini tempus; mox enim alacrius labori incumbetis, & dum vires fanitasque servantur, longa annorum series bene pensabit horas corpore tuendo impensas. Quin, otiaando nascentur forsan sublimes ideæ quæ æternum obtundisset musæi obscuritas, *vegeta enim & strenua ingenia, quo plus recessus sumunt hoc meliores impetus edunt n)*, & fidum colo amicum, qui ruris ambulando, immortales libros conscripsit; *nam animus eorum, qui in aperto aere ambulant, attollitur*; & jam dixerat PLINIUS Junior *mirum est ut animus agitatione motuque corporis excitetur*; animam angunt contracti parietes, suo odore cogitationes inficit oleum, & impenso labore labori ineptissimus; sciteque olim PLUTARCHUS, ut plantæ mediocribus aquis nutriuntur, plurimis vero suffocantur, anima mediocribus augetur laboribus, sed immoderatis submergitur o). Obtemperate ergo docti viri, morositatis poenitebit quondam, at sero erit in periculo consilium quærere, & sapientem providentia decet; nolite periculosos excusare errores; non fit in anima vili experimentum at de docta cute luditur; nec aliena exempla, nec proprias, quas quotidie frangitis vires, nec vanam consuetudinem, numquam enim morbo fuecimus, nec primorum annorum

n) VALERIUS MAXIMUS lib. 3. c. 6. p. 140.

o) De education. pueror. cap. 12.

rum impunitatem in excufationem excitetis, repetiti diffingunt ictus quod unus nequivit; feponite ergo fubinde curricula mentis, movete corpus, animam id adeo juvat, ut ftupidos noverit HOFMANNUS, quos motu prudentes fecit *p*), nec contemnite fanitatem corporis, cuius ope tolerabilior erit mentis labor, fegnescit enim animæ virtus, fi vires corporis vacillant; medici possumus in animas, beneque dixit CARTESIUS “animum adeo a temperamento & organorum corporis dispositione pendere, ut si ratio aliqua possit inveniri, quæ homines sapientiores & ingeniosiores reddat quam hactenus fuerit, credendum fit, illam in medicina quæri debere *q*). “ Suum est enim optimum litteratis regimen quo paucis nunc me expediam *r*).

Totam alimentarem diætam omnium ætatum, omnium ordinum, omnium conditionum tribus verbis habet HIPPOCRATES, ὡς ο τροφὸς ἐστὶ καὶ ἡ τρεφὴ, alimentum sit ut labor; nam, ut alibi dicit, si superantur alimenta, id est, si cor-

p) De motu opt. corpor. medicin. §. 9.

q) De methodo N°. 6. Et memorabilis est locus MOSES MAIMONIDIS antiquissimi Arabum medici. Cum vita inquit & fanitas permultum ad cultum & cognitionem Dei conferunt, homo autem ægrotans opera divina rite considerare nequit; huic necesse est, ut ea sedulo evitet, quæ corpori detrimento sunt, ea vero sectetur, quæ corpus sanum conservant & roborant. De sanitate tuend. init.

r) Vero è, che un Letterato indefesso ne' studi se usi un vitto regolato, innocente, e parco provara piu soffribili gl' incomodi di sua professione, FELICI *Dissertazioni* p. 203.

corporis viribus subiguntur, corporis vigorem faciunt; ubi superant, id est ubi vires digestivas vincunt varia vitia afferunt, & bene ex HIPPOCRATE PLUTARCHUS, ex mutua alimentorum & laborum inter sese æquabilitate sanitas adest. Corpus enim suos sibi humores, ex oblatiis alimentis, propria vi conficit, & pro suis conditionibus agit, nec sunt eadem conditiones robusti aratoris aut imbellis doctoris. Dum assiduo motu, quotidiano usu aeris campestris, hilari nec meditantis animo, pacatoque somno, vires continuo erigit ille, nihil est in cibis quod non ferat impune; summe elaborati liquores salivares, gastrici, intestinales, biliosi, vel ipsas tenacissimas pinguedines, vel ipsas porcinas carnes sale & fumo induratas, vel densissimos panes penitus solvunt; suum est intactum musculi ventriculi & intestinorum robur, nihil ultra tempus in sinu suo morari sinunt & prout coquuntur alimenta, alimentorum reliquiæ ejiciuntur. Quam alia tenuis litterati conditio! Omnia possunt duriora ilia messoris, nihil possunt mollia litterati, aut aliter otiosi, viscera; hic ergo perpendat sedulo quid ferre valeant, quid recusent humeri.

Da agricolæ jus tenue, teneras helluellas, mollem gelatinam, pullaceas carnes, candidum panem, citissime hæc vi viscerum, improbo labore vincentur; continuo esuriet, sudoribus diffuset, brevi deficient vires, ni pingui lardo, duro caseo, solano tuberoso, atro pane illum

D

mox

mox reficias. Hæc vero, aut similia, ut sæpe contingit comedant debiles cives, impares tanto labori, gravissima cito oriuntur mala dum in venenum mutantur alimenta. Aurea sunt verba BOERHAAVII; “Eruditi viri (inquit) „nolunt gulæ temperare, & audent eadem edere „re quæ rustici, verum non ferunt hunc victum; „optent, aut feriari a studiis, aut a duris cibis s); „quibus si vescantur pertinacissimæ fiunt in visceribus abdominalibus obstructions.

Vires alimentorum, non ex natura tantum cibi, sed etiam ex copia æstimantur; non sufficit ergo selectus, sed & probe attendenda quantitas; imo confidenter dicam, male in utramque impingitur partem, pessimus vero circa quantitatem error; feligenda & fugienda alimenta monstrat consideratio corporis litteratorum; species narrare & longum foret & tædiosum, sat erit dicere genera.

Nocent omnia pingua, viscida, flatibus turgida, natura aut arte durata. Omnia femina leguminosa damnavit antiquitas & suos discipulos severe interdicebat PYTHAGORAS ne faba vescerentur, quæ habet inflationem magnam, tranquillitati mentis quærentis vera, contrariam. Nemo nescit enim dum tumet ventriculus, mens languore afficitur suisque deficit muneribus. Profunt teneræ carnes omnium fere juniorum animalium, exceptis porcinis & anserinis

s) *Prælect. in instit.* §. 1036. t. 7. p. 337.

rinis generibus, non copioso quidem jure decoctæ, quo sua vi nutriente fraudantur sed aut assæ, aut paucissima aqua elixæ. Profunt radices quæ levi farina, non sine aliquo sale aut saccharo *t*), constant; molles herbæ quæ nec nimia vi molliendi nec nimia acescentia foedantur. Nec sua laus plerisque feminibus cerealibus deficiat; nec sua fructibus horæis bene maturis, de quibus tamen addenda cautela; laxant enim, solvunt, acescunt, sicque minus litteratis prodesse videntur; sed attendite, inter sæviores litteratorum morbos recensentur stagnatio, spisscescentia, induratio bilis, quæ vitia optime remonent fructus saponaceo succo turgentes, cerasa, fraga, bacca rubi idæi & grossulariæ, mala persica, uvæ, pira liquida id genusque alii, quibus male carere possunt litterati tempore præsertim æstivo. Ne noceant cavetur, illos vacuo ventriculo, aut solos aut cum pane & longe a vini potu comedendo. Sic enim nec cæterorum ciborum coctionem turbant, nec vino indurati difficilius ipsi coquuntur, nec in acorem vertuntur, sed instar mitis, leniterque stimulantis saponis agunt, concreta solvunt, bilis cursum juvant, pigra intestina excitant sicque, pertinaces alvi stricturas solvendo, graves re-

D 2

scin-

t) Multæ plantæ esui idoneæ, & pleræque forsan & plures aliæ, facili arte largiuntur magnam vim optimi sacchari nequaquam arundinaceo inferioris; uncia octo succi recenter expressi siseris unciam sesqui sacchari concedunt. MARGRAFF *Mém. de l'Acad. de Berlin.*

scindunt morbos, & hypocondriacam cum materie melancholiam tum arcent, tum sæpe natam curant. Mire juvant illos, quos studia in inflammatorios morbos conjiciunt aut in lentas, ex exsiccatione, febres: nocent vero quoties, jam fractis viribus, atonia fibræ, tenuitate nimia liquores peccant. Profunt ova forbilia; coctione enim spissata durioribus alimentis inscribuntur. Profunt panis bene coctus & decocta panis. Prodest lac modo in ventriculo non acefcit. Prodest, subinde, cacao decoctum, chocolata dicunt; molli enim farina & penetrabili oleo, & nescio quo leni stimulo amaro, vires sat cito reparat & erigit; ne abutamini tamen, alimentum est multi nutrimenti, & plethoram plethoricis auget; pingue est & nimia lubricatione ventriculum & intestina surdos facit stimulis, ut nec efuriat ventriculus nec fœces exonerentur; acefcit alias, morsusque stomachi facit. Profunt varia fercula, quæ ex hisce, sobria prudentique mixtione, confici possunt, sed magis prodest simplicibus, aut crudis aut sola coctione conditis, uti.

*Accipe nunc, victus tenuis quæ quantaque secum,
Afferat. Imprimis valeas bene nam varie res;
Ut noceant homini, credas, memor illius esca,
Quæ simplex olim tibi sederit, at simul assis
Miscueris elixa, simul conchyliæ turdis,
Dulcia se in bilem vertent, stomachoque tumultum
Lenta feret pituita.*

Laxiores fibræ, quibus torporem addit vita sedentaria, lenem stimulum aliquoties reposcunt;

non

non improbanda ergo lenia condimenta, sal, faccarum, cinnamomum, nux moscata, grataque aromata indigena quæ quisque in horto colit, thymum, majoranam, foeniculum, chærefolium, id genusque alia: fugienda vero quæ potentius stimulant acri sale aut oleo quæ vix vincit Natura. Odi, cum HORATIO, allium; nec pluris facio, adurente oleo foeda, piper & sinapi; at ne mitioribus quidem abutamini, & sint, pro remediis non pro victu; nam ex frequenti stimulo increascunt frictiones, teruntur stamina, contrahitur vita.

Alia sunt digestionis auxilia, & inter ea princeps accurata masticatio, quæ longe levat operam ventriculi; eam quotidie commendant medici, parvi faciunt alii, at quam inepte quam damnose: & secretionem enim salivæ auget, quæ optimum est alimentorum menstruum, & dum in minutas particulas alimenta dividit illorum superficiem auget unde facilius succis gastricis penetrantur, minor ergo in ventriculo mora, perfectior dissolutio, nulla spontanea corruptio, nulla ventriculi irritatio; nec temnant ergo masticationem litterati, vel potius masticationis non obliviscantur, dum comedendo, aliis, pessimo more, intenti sunt; five enim legant five meditentur male est stomacho, nam languent nervi quando mens attente cogitat, & pessum ire digestionem languentibus nervis, ipsis oculis demonstrat experientia, ligatis enim nervis ventriculi, corrumpi penitus, digeri

nequaquam alimenta sæpius vidit, qui tot vidit nova, Ill. HALLERUS.

Lenta est alimentorum coctio in doctis ventribus, raro ergo nova sufficienda sunt alimenta; aliæ sunt enim conditiones ventriculi, semidigestis alimentis semipleni, aliæ ventriculi alimentis penitus vacui, gastricisque fluidis, subigendo cibo paratis, inundati; & ter de die pasci, paulo plenius semel, bis levius, sat erit litteratis. Perplacet hic ordo cibandi vel potius vivendi quem plurimum commendavit experientia: mane surgendo, potetur ciathus frigidæ purissimæ; post horam jentetur; sex iterum lapsis horis, quarum ultima ambulationi dicanda, prandium instituatur; post prandium per unam aut alteram otietur horam, pestiferus enim labor mox post pastum; levis sit coena, sic suadent gravissimæ rationes; nam & damnosam ad caput plethoram, ut jam dixi, generat somnus, non augenda ergo ante somnum vasorum plenitudo largiori pastu *u*); remittuntur præterea nervorum functiones tempore somni, & digestionibus defunt; demum nascitur placidus reparansque somnus ex absentia omnis stimuli, si vero alimentis onustus est stomachus, malignus fit somnus, dum continuo laceffuntur nervi irritatione

u) Hanc plethoram plura demonstrant phænomena, & simplici quotidieque obvia observatione evincitur, illis nimirum convulsionibus maxillæ inferioris, quæ dentes somno collidunt, & eo fortius, in pueris, quo pleniori coena saturati sunt.

tione digestionum. Ex pleniori ergo coena carebaria nascitur, turbatur somnus, impeditur coctio, labascunt vires, pessum it tota valetudo. Platonica vero coena laudatur, quia non solum in praesenti sed & postero die jucunda est

Nam corpus onustum

Hesternis vitiis animum quoque praegravat una,

Atque affigit humo divina particulam auræ.

Alter, ubi dicto citius curata sopori

Membra dedit, vegetus praescripta ad munia surgit.

Bene nostis, Orn. Professores, quem collegam aliquandiu omni prosequuti estis amore, celebrem virum, qui cum & acri antiquitatum, historiae, juris utriusque studio, & variis in civitate muneribus valetudinem fregisset, eam sat bene restituit, solo lacte coenando.

Nec nulla sit tamen coena, mobiles sunt enim, facileque irritabiles litteratorum nervi, & si diutius chilo renovatio deest novorum alimenterum supplemento, hæc est acrimonia sanguinis, vi viscerum pluries jam subacti, ut nervis sit pro irritamento, quod somnum prorsus convellit. Optime litteratis monstratur exemplum OCT. AUGUSTI, qui minimi cibi erat, & nobilis LUDOV. CORNARO, qui deploratam fanitatem sola sobria diæta restituit, & quarta parte victus quotidiani suorum concivium contentus, vegetus & hilaris sæculum emensus est. Longe retro, Princeps Jurisconsultorum, humaniorumque litterarum peritissimus BARTHOLOUS,

cibum & potum multum, & ad certum pondus, contraxerat, ut ingenium omni tempore æqualiter dispositum nec unquam alteratum haberet x). Nihil est quod non possit accurata diætæ institutio; nec tamen, dum suas res ordinant litterati, obliviscantur, quod homo, qui valet & suæ spontis est, nullis se legibus adeo obligare debet, quin & iis pro lubitu deficere possit; assidua enim consuetudo vera est servitus & plures novi litteratos viros, quos horæ cibandi, decumbendi sic revocabant, ut vere mens corpori ventri præsertim manciparet, quod mancipiorum turpissimum est; nec virtutis enim amatorem, nec musarum dicas, qui eas colere nequit, si paulo diutius morentur alimenta, si paulo contractior fuerit somnus, si paulo plus tepescat aut refrigeretur aer.

De solidis cibis dixi, non omittendi sunt potus. Gravis, vertente lapso sæculo, in medicinam irreperat error, eo nimirum feliciorem esse sanitatem quo fluidior sanguis; &, authore præsertim BONTÉKOE, pessimus mos invaluerat diu noctuque tepidos forbillandi potus, unde gravis genti humanæ iniusta labes, dum viride paternorum nervorum robur amissum etiam nunc luunt feri nepotes.

Graves authores meliora docti, & e primis Cl. DUNCAN, tum BOERHAAVIUS, totaque scho-

x) Apprime olim THEOPHRASTUS multum edere & carnibus vesci, rationis & consilii usum adimit, animosque efficit tardiores, & eos immuni quadam dementia ac stultitia complet.

schola Leidensis hunc strinxerunt errorem, abusumque si non sustulerunt multum saltem rescinderunt; at eo præjudicio etiam nunc remanent imbuti plerique veletudinarii, qui spissiore sanguinem suarum ægritudinum fontem credunt, sibi que tepidos damnose assumunt potus, quos alii repudiarunt. Vix dici, vix credi potest quot quantique morbi ex hoc fonte manent, & alte dicam, detestandi illi urceoli, e quibus profluunt theiformes potus vera sunt pixys Pandoræ, ne quidem in fundo remanente spe, largo enim rivo hypocondriacam profundunt desperationem, quæ & vi morborum addit & ipsa est morborum pessimus. Nec mirum si debilibus languentibusque litteratis noceant præ aliis tepidi potus; non spissiori enim sed tenuiori laborant sanguine; nam jamjam nostis O. A. ut solidorum motus sic sanguinis densitas; laxæ sunt litteratis fibræ, molles motus, solutus ergo sanguis. Seca simul venam aratoris & doctoris; densum dabit primus sanguinem, inflammatorio proximum, pene solidum, profunde rubrum. Secundi cruor aut dilute roseus, aut decolor, mollis, gelatinosus, totus fere in meram aquam diffluet. Non solvendus ergo vobis, docti homines, sed compingendus sanguis, & rescindendus in genere potus, & tepidus severe fugiendus.

Maligne tranat equidem sanguis in debilibus, stagnat, obstruit, non vero ob propriam densitatem, sed ob invalidam vasorum contractionem,

quam auget nimius potus; primam labem sentit ventriculus; nam tot liquidis indigenis submersi liquores, quos digestionis paravit natura, suo officio fiunt impares, & imperfecte, menstruorum defectu, solvuntur cibi. Nimis distentæ ventriculi fibræ primum dolent, mox vim amittunt, nec propellendis alimentis sufficiunt; gravamen ergo retenta excitant, quo se liberaturi, novo ingerunt potus, qui vi torrentis hæc semicocta alimenta, ad intestina deturbent. Ingraveſcunt hæc omnia si tepide potus forbilletur, hæc est enim vis caloris, & fibras magis laxat &, mucum potentius solvendo, sævioribus ventriculi doloribus portam pandit.

E potibus litteratis amatis detestanda est imprimis infusio famosi illius folioli, thee dicunt, quod in perniciem nostram quotannis, retro jam duo sæcula, ex Sina & Japonia, advehitur; hostile vere donum, quod stomachi primum &, nisi mature seponatur, viscerum, sanguinis, nervorum, totius corporis robur subvertit, ut & malignos, & omnes chronicos morbos, & nervorum præsertim increvisse videas, prout thee usus increbuerit, facileque judicare possis, ex morbis cujusque regionis, num theephili num thee. *μικροί* sint incolæ. Oh quam felix Europa si communi consensu sæve prohiberetur importatio infamis folii, nulla alia vi nisi corrodenti, ex acri gummi quo foetum est, donati; quod enim principii adstringentis
habet

habet in infuso calido perire tristis docuit
usus.

Non eadem notabo creta, notandum tamen
celeberrimum coffe, qui & vi nocet aquæ fer-
ventis & stimulando, non nisi enim cum detri-
mento suo stimulis assuescit natura; pollet ta-
men nutriente farina & subamaro roboranteque
oleo aromatico, ut bene, in pharmacopoliis,
utile remedium, reponatur, male in culinis in-
ter quotidiana alimenta militet. Hilarat equi-
dem, ventriculum pituita onustum liberat, gra-
ve caput levat, mentem & serenat &, si nonnul-
lis fides, acuit, inde litteratis adeo diligitur, at
anne coffe utebantur HOMERUS, THUCIDI-
DES, PLATO, XENOPHON, LUCRETIVS,
VIRGILIUS, OVIDIUS, HORATIUS, PE-
TRONIUS totaque gens veterum, qui nos tan-
tum acumine ingenii vincebant, quantum illos
experientia, in toto physicorum ambitu, supe-
ramus.

Tepidis vero, merito exulibus, hyematae
succedant aquæ, quæ quanta priores debilitan-
di, tanta roborandi vi pollent.

Sua laude dignum est vinum; sed de eo
eandem pro litteratis foveo opinionem quam de
coffe, sit pro remedio non pro potu; potum
enim, dedit gentibus rerum Creator meram
aquam, quam fecit omnibus cibis menstruum,
omnibus palatis gratam, suavem; pura seliga-
tur frigida, blanda, lenis, & roborat enim vi-
scera & omnia depurat, hinc a Græcis & Roma-
nis

nis fere pro Panacea habita est, & optimum medicamentum est quoties siccitas peccat, aut bilis, aut acidum abundat ^{x*)}. Faciliores erunt digestionem, placidior somnus, rarior capitis obnubilatio, integrae magis vires, si seposito vino sola purissima limpha sitim restinguamus.

Gravi foedatur vitio vinum quo litteratis præprimis infensum est, sanguinem ad cerebrum trudit, cerebrique varias infirmitates auget, capiplenia, cephalalgias, hemicranias, quæ vix sanantur, nisi ablegato vino, ipsasque apoplexias, quæ omnia mire removet hydropesia, dum impedit, ne nimia vis sanguinis in capite congeratur. Quid mirum igitur, si vires ingenii vere excitet, & si qui solam aquam potantur tenaciori memoria, vividiori imaginatione, exquisitis magis sensibus polleant. Abstemius DEMOSTHENES magnum est pro aquæ potu exemplum, cujus hæc est nova virtus, catharos quibus misere vexantur litterati, & quos fovet vini usus, mire debellat. Acidum sæpe ructant, acidum vero acuit vinum, hebetat aqua.

Sancte profiteor, plures curavi morbos nervorum, & nervis semper laborant litterati, potus quantitatem rescindendo, potus tepidos exulando, vinum seponendo, motum urgendo quam ullis aliis remediis. Nec allegandum defuescendi periculum, nullum est enim, & si sit aliquod facile vincitur paulatim defuescendo.

Tene-

^{x*)} BOERHAAVE *prælect.* t. 7. p. 340.

Tenete vero, si aliquoties nimia laxitas ventriculi, virium summa debilitas, animi demissio remedium postulant quod compingat, roboret, excitet, hilaret, en adest vinum, quo tutius, expeditius, gratius, frustra tria regna naturæ sollicitaretis, at generosum sit & lene Falernique æmulum,

*Quod curas abigat, quod cum spe divite manet
In venas, animumque meum, quod verba ministret.*

fugite vero tenuia illa quæ minus habent vini quam aceti & plus irritant quam roborant, & mementote vinum remedium esse contra vitæ calamitates & otii tædia, mero pelluntur curæ dum inebriatur ratio; talis ne potus decet literatos? & id in memoriam revocat aliud inebriamen, fumum tabaci volo qui sale turget acri & sulphure narcotico oleo irretito; fumifolorum errores fuse alibi monstravi, brevius hic dicam principio narcotico inferri ventriculo labem, generari capiplenia, cephalalgias, vertigines, anxietatem, lethargum, apoplexiam, omnes demum opii effectus, quod jam monuit magnus *Baco Verulamius*, *Tobacco, inquit, cujus usus nostro invaluit sæculo, est hyosciami quoddam genus, & caput manifesto turbat quemadmodum opiata.* Fugite ergo boni juvenes & foetidam & sanitati studiisque nocivam voluptatem, iis relinquendam, qui ea pro perdendo tempore utuntur; Camcenæ fugiunt musæ, quæ stationem redolent, puriorique delectan-

lectantur aura; unus est enim e præcipuis valendi aut ægrotandi fontibus aer quo innatamus, quo vivimus, & quo non solum afficitur corpus, sed cujus vim experiuntur ipsi animi, quos hebetabat Bæoticus aut Thracicus erigebat Atheniensis.

Bæotum in crasso jurares aere natum y)!

Puro, calido, sicco, quantum licebit utantur sapientes; talis enim & pulmones & totam circulationem, vim fibræ adjiciendo juvat. Tolerabilis frigidus & ficcus, pestilens humidus quo omnes litteratorum morbi intenduntur; laxitatem enim auget, perspiratum retinet, catharros, dolores, paralyses ciet. Non datur cuique litterato Bayas adire aut Alexandriam, nec cuique conducit campestem, omnium purissimam, inspirare auram, plures sunt enim, qui colligunt, quam qui cogitant, & difficilius ruris augescunt collectiones litterariæ, at potest quilibet salubre in urbe sibi feligere domicilium, & habitare lucido ædificio, alto cubiculo, perflatum æstivum, hybernium solem habente; hoc imprimis curare debet, ut quotidie renovetur aer, hesternis enim vivit fordibus, qui singula aurora cameram non lustrat; æstate refrigeretur, hyeme non nimis incalasciat;

y) Dea, inquit PLATO, locum delegit ubi viri orirentur prudentissimi. *Init. Timæi.* Neque hoc vos lateat de locis, quod generandis hominibus præstantioribus & pejoribus non parum valent. *De legib. lib. 5.*

scat; nimii enim caloris & frigoris impatientes sunt, ut omnes debiles, sic litterati; neque frigora neque æstus facile tolerabat AUGUSTUS; nervos resolvit calor nimius, convulsiones ciet frigus intensum. Labori finis impares ardente Syrio, aut rigente sæva bruma, & quo exquisitior teneritudo, eo minor tempestatum tolerantia; tanta fuit MILTONI, ut æstivis caloribus, totus resolutus imbecillitati proximus videretur z). Incalescat vero aer hyeme, igne aperto ad focum accenso, sic enim foetidæ abeunti aura, nova succedit aura, nec morantur exhalationes, nec incalescit caput, nec refrigerantur pedes, quod valde momentosum est, pedum enim frigus nocet debilibus gravando caput, fauces, pectus; digestionem turbat, graves inducit colicas, transpirationem reprimat, & somno adeo officit, ut graves viros, qui jam dudum omni somno, invitis selectissimis remediis carebant, curaverim, suadendo ut singula vespera, cubitum eundo, plantas pedum, coram igne, ad dolorem usque calefacerent. Pluribus aliis profuit suppedalia ex aliquo leniter stimulante emplastro noctes diesque gestare.

Minu-

z) Nimis urgente æstu, qui nullo ethesiarum flatu temperatur, omnis ad philosophandum mihi facultas erepta est, atque a scribendo plane deterreor. LANCISI ad COCCHEI p. 47.

Minutior vobis videor O. A. & in nugis ver-
fari, at nihil est parvi in medicina, & tanti est
Doctis viris sanguinem a capite arcere, ut nihil
immotum relinquere debeant ut hunc obtine-
ant effectum. Caveant ergo ne incalescat ni-
miis vestimentis, vel potius nudum habere a
teneris assuescant. Audaces litterati mantili,
frigida aqua madido, illud aliquoties obvolve-
runt, ut studiis diutius immorari possent, quid
non potuit enim sciendi sacra fames; absit ve-
ro temerarius ausus; sed omnes juvat, & litte-
ratos præsertim, aures faciem, totam, si licet
capillitio, calvariam aqua frigida singula aurora
abluere. Juvat litteratos dum sentiunt san-
guinem ad caput rapi, non ambulare, non re-
media anxie conquirere, sed immotos in sedi-
le, ne verbum quidem proferentes, veros sti-
litas, remanere.

Eadem necessitas sanguinem a capite arcendi
litteratos vetat somno post cibum meridianum;
& si aliquoties somno vincuntur virum immor-
talem pluries jam excitatum imitentur CÆSA-
REM AUGUSTUM, *qui ita ut vestitus calcea-
tusque erat, reiectis pedibus, paulisper conquie-
scebat, opposita ad oculos manu a*). Hoc ad-
dam monitum, numquam se ad somnum
componant quin omnia ligamina corporis
solve-

a) SÆTONTIUS in vit. C. O. Aug. cap. 82. Noxias
somni pomeridiani dixi in Epistola quam ante aliquot annos
III. HALLERO inscripsi.

solverint. Profunt subinde tepita cruriluvia.

Hæc sunt præcipua auxilia quorum opemoxas studiorum amovere possunt litterati, ubi vero, ex litteris, jam vere ægrotant nova sunt quibus egeant. Eos videas in doctam exhaustos incidere tabem, tunc gravi vulnere magno aliquo fomento medendum est, & unica est medela, si penitus sepositis studiis, meditationibus, libris, musæo longum valedicant, totique otio, hilaritati, rusticationi dediti, restaurando corpori toti intenti de mentis cultura ne somnient quidem, sed fiant quod Natura fecit homines, aratores aut hortulani.

Difficile est longum subito deponere amorem,

Difficile est: verum hoc, qua lubet, efficias.

Una salus hæc est, hoc est tibi pervincendum.

Catull. 82.

Oh quam pulchre litteratos curaremus, si vim cogitandi sopire liceret. Hic profunt aliquoties generosa vina, modo intactus sit adhuc pulmo, nec lentus calor venas adurat; multi sunt cibi boni & eupepti nutrimenti, multi est lac modo bene illud ferat ventriculus; multi est equitatio; prodest leni aliquo & roborante remedio alvi exonerationem collectarumque fœcum evacuationem sollicitare; rheum hic laudat BACO; majori, ni fallor, jure laudavit olim CELSUS aloem quo subinde uti litteratis prodest; nec bono tamen, quod frequens dolui abutantur remedio, ut interdum enim purgationes necessariae sunt, sic ubi fre-

E

quen-

quentes, periculum afferunt. Affuescit enim non ali corpus, & ob hoc infirmum erit. Cavete vero infirmi a validioribus, a drasticis purgantibus, ut enim obruantur sæpe muco intestina, mollis est plerumque ille mucus, facile abraditur, abrasum mollius adhuc restituitur, maligne tuetur villos intestinales, qui nudati aut æternos cient dolores, aut mollissimo victu continuo fomentari debent.

Magnæ sunt hic partes celebratissimi corticis peruviani aut kinkinæ, quo præstantius hoc in casu non datur remedium; digestiones restituit, vasa roborat, fluida compingit, secretiones & præsertim transpirationem juvat, nervorum robur erigit falsosque compescit motus, & celeberrimus e nostratibus Geometris, spiritus fractos sævis meditationibus, mox erigebat largo haustu decocti kinkinæ, (infusum mave-
lim,) quod ad latus continuo habuit.

Si nondum de plorata valetudine ventriculum tantum & nervos premit debilitas & hysterice tantum symptomatibus laborant litterati, quod sæpe contingit, vertigine nimirum, syncope, suffocationibus, anxietate, ut fœminæ ex atonia & mobilitate hysterice sanandi sunt, amaris, gummi ferulaceis, mirrha, ferro, balneisque frigidis, quorum frequens usus firmam valetudinem servat, adversam restituit, præ omnibus enim aliis remediis, modo nondum summa sit debilitas, ventriculi, nervorum, totiusque corporis vires fulciunt, somnum restituunt, men-
tem

tem ferenant, novum robur novis exantlandis laboribus impertiunt, unde tanti ea fecerunt veteres, ut intra feveriora negotia detenti, nusquam quotidianæ balineationi deficerent, qua sæpius utantur litterati & author sum & enixe rogo; non nescio quidem, tepidis sæpe utebantur veteres, sed tanquam remedio post motum, exercitia, lassationem, & bene robustis negotiosisque succedunt; vires vero frigidis instaurabant: ipse AUGUSTUS *cui calida balnea non proderant*, in tanta debilitate *frigidis curari coactus est*, authore ANTONIO MUSA. Frigida mollibus conducunt, & plerumque, non semper tamen, doctis valetudinibus tantum nocent tepidæ quantum profunt frigidæ lavationes.

Communia plura cum balneis habent frictiones. Si nimirum mane in lecto, corpore supino, genibus flexis, jejuno ventriculo, cum panno laneo asperiori totum fricatur abdomen, mire cedit; hoc enim artificio motus in abdomine augetur, excutiuntur succi stagnantes, augentur secretiones, ne morentur excrementa præpeditur, innumeri rescinduntur morbi, quos ex tardiori circulatione oriri ad fatietatem jam audivistis. Si in totam cutem instituantur frictiones aut cum eodem panno aut cum scopula huic usui parata, secretio cuticularis optime promovetur, cursus sanguinis adeo incitatur, ut febris ardens solis frictionibus excitari possit, augetur motus in minimis vasculis, reparantur

vires, damna quæ inducit otium corporis quodam modo refarciuntur. Bene ergo magni friciones fecerunt veteres; sinistro fato in defuetudinem abierant, felicioribus vero auspiciis eas renovarunt medici angli, & nullus est hominum ordo, cui magis prodesse possint, quam studiosæ genti; suafor vero essem ut iis non uterentur nisi lectis prius quæ de utili remedio scripserunt CELSUS & GALENUS.

Aliud est medelæ genus quod plurimum sæpe litteratis profuit, nimirum acidulæ; eas vero non accersant sed adeant; non eas portatas temno quidem, imo litteratos novi, qui meo suasu selteranas domi, toto anno bibentes, simulque laborem paululum laxantes, bene convulnerunt, sed magis adhuc præstat illas ad foterium fontem bibere, & integriores sunt enim & mire juvat iter, toto enim quo durat tempore a curis domesticis liberi sunt ægri, continua objectorum varietate delectantur, amœno, ad fontes, consortio fruuntur, ambulationibus, ludis, choræis tempus fallunt, animum laxant, corpus recreant. Solumque adeo valet iter, ut sæpe fanetur hypocondriasis dum dissitas bibliothecas adire suadentur.

Omnes acidulas quæ juvare possunt indicare ut impossibile sic inutile foret, nam quod saluberrimum fecit remedium natura, id liberaliter plerisque regionibus concessit; plures habet Helvetia; mihi vicinas laudo *Aquianenses* in sabaudia, *Rotulenses* nostrates commendandas
magis

magis adhuc forsan amœnitate loci quam vi medicata, & nostras *Lausannenses*, quarum virtutes & analysis & frequentia observationum mihi demonstrarunt; omnes vero, si non dotibus fama saltem vincunt *Selteranæ*; & longe potentiores adhuc *SCHWALBACENSES*, *SPADANÆ*, nullique secundæ *PYRMONTANÆ*.

En, non omnes, sed præcipuæ medelæ, quibus superari possunt infirmitates, quas sibi improbo labore comparant docti viri, at non ex solis litteris laborant, sed homines sunt omnibusque hominum morbis obnoxii & tunc reguntur legibus quas singulo morbo casta sanxit experientia; sed nunquam obliviscantur medici literatum esse quem curant ægrum, nec eodem pollere robore, quo gaudent plerique alii viri: laxam fibram, mollem sanguinem nacti non tam bene venæ sectionem ferunt; at sæpe scatet abdomen collectis fordibus quas catharsi subducere convenit, unde frequentius illis expedit, jam diu observante Cl. *RAMAZZINI*, sollicitatam alvum quam sectam venam habere.

Docto ægrotanti capiti semper prospiciendum est, facillime enim turbatur & delirat, quod multum in morbis nocet, nam & incrementum morositas, qua non vacant docti ægri, & dum occupatur cerebrum delirio, segnescit utilis actio nervorum in corpus, sicque rescinduntur, quæ solæ curant, vires naturæ.

Ante morbum jam ægri nervi, mox sui generis ærumnas intrudunt; lucem, tumultum,

numerosos adstantes minime ferunt ægri literati; vidique non semel, non bis, jam remittente febre, nova accurrere symptomata, quæ graviora videntur, sed mere sunt nervosa.

Male ferunt validiora & acriora remedia viri docti.

Longa est semper convalescentia eximiamque reposcit curam; tarde redeunt vires; diu præsertim labascunt mentis functiones, & doctum virum, qui e morbo resurgens, de memoriæ vacillatione, & nescio qua capitis imbecillitate, quam ipsa facies prodit, non questus sit, vix ac ne vix memini. Pessime sibi consulunt ii, qui citius studiis incumbunt & antequam vires integratæ fuerint, longasque sibi parant lachrymas: plectentur caput, oculi, ventriculus, cui male est præsertim si dum nervis eget ad coquenda remedia illis mens inopportune adeo utitur. Vidi pluries, exercitia animi sic ventriculi & intestinorum sensibilitatem & motus infirmant, ut vis purgantium meditatione, imo assidua lectione omnino castretur.

Tarde somnum recuperant Docti convalescentes & sæpe non recuperatur sine vino quod mira hic præstat, ventriculo tepidis potibus debilitato tonum, nervis firmitatem, toti corpori perditas vires, animo demisso animum restituendo.

Causas ægritudinum, symptomata, præsevationem, totam meam causam ut potui dixi; & læti finem adventantem respicitis, O. A. sentio

tio tamen me nondum dimittitis quin grave aliquid omisſum reparaverim; nec veſtram, quam bene aſſequor, expectationem fallere mens eſt, & quod uſque reticueram præcipuum valetudinis arcanum, hoc nunc pandam; attendite ergo. Gaudere fons eſt bene valendi, & bene vivere fons eſt gaudendi. Mens conſcia recti, animus purus mala ferrugine optima ſunt tutamina ſanitatis, quæ ſi deeſſent litteratis turpe eſſet & infame. Quid profunt enim litteræ ſine ſapientia?

Quid mufæ ſine moribus

Vanæ proficiant?

Quid eſt aliud ſcire quam ſapere. Non erant olim Docti & Sapientes. Nihili eſt mihi ſterilis ſcientia; nihili facio illos doctores, qui quod decens & curant & rogant totique in hoc ſunt, & bona videntes deteriora ſequuntur; væh iis! tacita ſudant præcordia culpa, nec impune; obſervate enim vires pathematum, profunt illa quæ grate mentem afficiunt, alia necant. Quid vero mentem gratius afficit quam bene actorum dulcis recordatio?

Omneſem crede diem diluxiſſe ſupremum.

Sævi e contra morſus conſcientiæ vim mentis & corporis perdunt, mœrore enim pectus occupante, ſic voluit rerum conditor, fibræ relaxantur, valetudo & venuſtas aufugiunt; horreo dum memini diras anxietates nonnullorum hominum qui, Dei donis abuſi, non ſine ineffabili terrore adventantem viderunt mortem quæ
majo-

majora numina facit; non sine suavi lætitia memoria volvo beatas mortes piorum virorum, qui dum totam vitam bono impenderant, læti, ad omnium bonorum fontem, terrestri deposita exuvia recurrebant, beatamque vitam læta coronabant morte; hic quam opportune occurrit doctus haud ita pridem in hac academia theologiæ professor, qui post sæva diri morbi tormina per annum tolerata mira vi animi, mira patientia, post amica, pia colloquia cum uxore, cum liberis, dum mihi gratum animum testabatur vota-que rependebat, placide in Dominum suum obdormivit; & quidni te dicam docte, care, beate nunc patre & mentor, qui cum tota vita talis esse sanus perseveraveris quales nos futuros esse profitemur infirmi, pura conscientia, vi ingenii, sensuum acumine, in ultimo senio fruens, ut bene vivere docueras, sic bene mori montrasti.

At jamjam vaganti orationi frænandæ sunt habenæ, vos enim O. A. amplius morari pudet.

Vale ergo amplissime P R Æ F E C T E, vir egregie, cujus singularem humanitatem, suavissimos mores, incorruptam justitiam, uno ore, laudant omnes; quam mihi gratum est in hocce munus a te missum fuisse cujus toties expertam amicitiam experiri tam gratum est. At qui te alloquar quin animum fubeat dulcis recordatio P R I N C I P I S cujus partes inter nos tanto plausu agis, & me totum commovet hæc recordatio, ille est enim P R I N C E P S cui tot debeo, ille est, qui

qui patriæ amantem, patriamque, MAGNI REGIS invitatione, deferentem in patriam revocavit, memorque mei in medicinam amoris, hanc cathedram, instituit, & mihi, qua medicinam docerem, nec sine honorificis benevolentiae suæ testimoniis, benignissime obtulit; & me Orn. PROFESSORES docto illustrique vestro cœtui inscribens, mihi dedit suavissimo collegarum titulo vos alloqui; quem vobis addidit laborum socium benigne accipere ne dedignemini, eodemque me excipiat, honoratissimi collegæ, animo, quo ego ad vos advenio; tantumque in me benevolentiae, facilitatis, promptique ad me adjuvandum animi demonstratis, quantum vobis venerationis, obsequii, venerationis, docilitatis exhibere paratus sum.

Cives, hospites virtutum præstantia, dotibus animi, munerum amplitudine, illustres, quorum plures amicos colere volupe est, pro ea qua me audivistis benevolentia, gratias accipite.

Tu denique lectissima juventutis studiosæ corona, dulcis Patriæ & Ecclesiæ spes, academiæ decus, quidquid est mihi & dotum ingenii & doctrinæ

Et quidquid in arte mea possum promittere curæ.
quod quam sit exiguum sentio doleoque, id tibi meque totum dico, sacro, voveo. Hæc summa mihi erit voluptas, si tibi prodesse contingat; at quam dolerem si ex male interpretata oratione damnum loco lucri reportares. Cave-
te ergo optimi juvenes, adolescentes, pueri,
per-

pertinacis studii pericula delineare volui, prorsus vero filii de usu litterarum, quæ *adolescenciam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis solatium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur* b). Monstravi exemplis, quam periculosum sit infantiles mentes improbo labore fatigare, non omnem laborem exulare volui. “Nam certe quamlibet parum „fit, quod contulerit ætas prior, majora tamen „aliqua discet puer eo ipso anno, quo minora „didicisset. Hoc per singulos annos prorogatum in summam proficit: & quantum in infantia præsumptum est temporis, adolescentiæ „acquiritur c).” Damnose in scopulos nimiae culturæ, turpiter in adversa littora impingitur. Quamnam igitur semitam calcabitis? *hac urget lupus, hac canis angit?* Media tuti ibitis, bene memores sententiæ vestri HORATII

*Est modus in rebus sunt certi denique fines,
Quos ultra citraque nequit consistere rectum.*

D I X I.

b) CICERO *Oratione pro Archia.*

c) QUINTILIANUS *de instit. Orator. lib. I. cap. I.*

Tissot, Samuel Auguste André David,

Sermo inaug. de valetudine litteratorum

Lausanna 1769

Diss. 1312

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10844157-6

VD18 15163792-001